

UDK: 272-725:37
159.923:37
Prethodno priopćenje
Primljeno: siječanj 2019.

Sanda SMOLJO-DOBROVOLJSKI
Katolički bogoslovni fakultet Univerziteta u Sarajevu
Josipa Stadlera 5, BiH – 71 000 Sarajevo
sanda.smoljo@hotmail.com

PSIHO-PEDAGOŠKA ANALIZA ULOGE ODGOJITELJA U DINAMICI PRAĆENJA KANDIDATA U FORMACIJI

Sažetak

Na temelju indikacija apostolske pobudnice pape Franje *Evangelii gaudium* – *Radost Evanđelja* (2013.) i novog dokumenta Kongregacije za kler *Dar svećeničkog zvanja – Temeljne odredbe o svećeničkom odgoju i izobrazbi* (Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis, 2016.) u posljednje vrijeme, na poseban način, aktualizira se važnost osobnog praćenja za rast u kršćanskom životu, odnosno za rast u zvanju kandidata u formaciji za svećenički poziv. Praćenje koje pomaže u razlučivanju zvanja, razlikovanju duhova koji mogu opstruirati rast u kršćanskim idealima, u vremenu stalnih promjena mentaliteta, struktura i fluktuacije vrijednosti, postaje neodgodiva potreba postmodernog čovjeka, kako ističe papa Franjo u apostolskoj pobudnici *Gaudete et exultate - Radujte se i kličite* (2018.).

U ovom radu naglasak je na analizi dinamike praćenja kandidata u formaciji i posebnoj ulozi koju u tom odgojnom procesu ima odgojitelj. Uloga odgojitelja u relacijskoj dinamici promatra se iz trostruke perspektive: teološke, psihološke i pedagoške, s tim da je poseban naglasak na psiho-pedagoškim dinamizmima. U radu se obrađuju četiri tematske jedinice koje u središte refleksije stavljaju lik odgojitelja: *biblijska zbilja praćenja* koju se promatra kao prototip formacijske pedagogije, zrele i nezrele *intraprosihičke i interpersonalne* dinamike odgojitelja, analiziraju se i klasificiraju nužne *spособnosti i vještine* za odgojni rad, te *psiho-pedagoška dinamika odnosa* između odgojitelja i odgajanika.

U članku se istražuje kako odgojitelj koji prati kandidata u formaciji pomaže njegovoj izgradnji, odnosno kada odgojitelji intervjentno djeluju (de)formirajuće. Na temelju psiho-pedagoške analize nastoji se doprinijeti poboljšanju odgojne uloge u formacijskim institucijama te potaknuti na ozbiljno razmišljanje pri izboru kandidata za tako odgovornu zadaću.

Ključne riječi: praćenje, odgojitelj, odgajnik, interpersonalna psihodinamika, formacijski kolokvij.

Uvod

Svjestan duboke krize čovjeka, koja se progresivno produbljuje sve većim utjecajem društvenih, nerijetko protukršćanskih promjena,¹ papa Franjo imperativnim tonom potiče crkvene strukture na osobno praćenje Božjeg naroda: „Crkva će svoje članove – svećenike, redovnike i vjernike laike – morati uvesti u to ‘umijeće praćenja drugoga’, kako bi svi naučili izuti svoje sandale pred svetim tлом drugoga (usp.: Izl 3,5). Ritam toga praćenja mora biti odmjeran i ohrabrujući, odražavajući našu bliskost i pogled pun poštovanja i suosjećanja, koji ujedno ozdravlja, oslobađa i potiče rast u kršćanskom životu.”² Poticaji i smjernice pape Franje za razvoj umijeća praćenja, kao jedno od osnovnih sredstava kršćanske formacije, predstavlja zapravo aktualiziranje starokršćanske prakse u vremenu reverzibilnih izbora postmoderne kulture. Neuravnoteženosti čovjekova srca, koje proizlaze iz krhkosti i slabosti ljudske naravi sklonoj grijehu,³ mogu zarobiti čovjeka na nje-

¹ Za sveobuhvatan pregled o utjecaju društvenih promjena na psihološke, moralne i vjerske parametre čovjeka vidi: DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes – Radost i nada. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 4-10, *Dokumenti* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2008.), (dalje: GS); Nagle promjene mentaliteta i struktura nedvojbeno najviše pogađaju mlade u razvoju koji, boreći se s psihološkim neuravnoteženostima teško se snalaze u društvu koje se udaljuje od tradicionalnih vrijednosti i koje mladima nudi prolazne vrijednosti zatvarajući ih tako u začarani krug zadovoljavanja nerijetko primarnih potreba. Čari „potrošačkog društva” koje vode hedonizmu i individualizmu, nadmoć „imati” nad „biti”, iskrivljeno poimanje ljudske slobode i ljudske spolnosti, gubitak žara za darivanjem, samo su neki od simptoma koji se sve češće uočavaju u radu s mladima. U tim životnim prilikama susresti mlade i odgajati ih za neprolazno, sve je veći izazov i za odgojitelje koji u odgojnom procesu nailaze na sve veće teškoće. Više o tome vidi: IVAN PAVAO II., *Pastores dabo vobis – Dat ću vam pastire. Apostolska postsinodalna pobudnica kleru i vjernicima o svećeničkoj izgradnji (formaciji) u sadašnjim prilikama* (25. III. 1992.), (Nadbiskupski duhovni stol – Glas Koncila, 1992.), (dalje: PDV), 8-9, 37; Papa FRANJO, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu* (24. XI. 2013.), (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2013.), (dalje: EG), br. 93-95; POPE FRANCIS, *Gaudete et exsultate – Rejoice and be glad. Apostolic exhortation on the call to holiness in today's world* (19. III. 2018.), (Vatican: Vatican Press, 2018.), (dalje: GE), br. 35-62; Ivan KOPREK, „Mladi u okružju postmoderne. Korijeni krize identiteta današnje mladeži”, *Mladi u postmodernoj. Kuda ide mladi naraštaj?*, Josip Jelinić (ur.), (Zagreb: FTI, 2002.), 205-216.

² EG 169.

³ Usp.: HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA (ur.), *Katekizam Katoličke Crkve* (Zagreb: Glas Koncila, 1994.), (dalje: KKC), br. 1426.

govu putu otkrivanja Božjeg plana za vlastiti život. Ovi naravni okovi isprepleću se s duhovnom dinamikom stvarajući realne prepreke koje mogu anestetizirati želje i poziv čovjeka na „viši život“,⁴ vodeći ga putem koji nije u Božjoj perspektivi.

Pratiti osobu na putu razlučivanja zvanja i u procesima rasta, znači pomoći joj u otkrivanju novih horizonata u kojima odjekuje glas Gospodina koji je poziva na život u ljubavi koja se neprestano i ne-sebično daje. Čuti *eho* poziva na ljubav i odgovoriti mu slobodno, u svjetlu vjere znači otkriti pravi identitet, prepoznati vlastito poslanje, odnosno dokučiti Božji projekt, odlučiti se za njega i prihvatiti ga kao istinu o vlastitoj egzistenciji.⁵ U konačnici razlučiti ga od projekta koji nije u Božjoj zamisli. U tom procesu prepoznavanja, prihvaćanja i razlučivanja zvanja, koje bi u svjetlu vjere bio odgovor na ljubav i odraz doživljene Radosne vijesti u vlastitom životu, važnu ulogu ima praćenje.⁶

Promatrajući odgojnu figuru iz teološke, psihološke i pedagoške perspektive, u ovom radu analizirat će se uloga odgojitelja u dinamici praćenja kandidata za svećenički poziv kroz četiri tematske jedinice: biblijsko iskustvo praćenja kao prototip odgojnog procesa, zrele i nezrele intrapsihičke i interpersonalne komponente odgojitelja, njegove sposobnosti i odgojne vještine te psihopedagoški dinamizmi u odnosu između odgojitelja i odgajnika.

Kakva je uloga i doprinos odgojitelja u procesu razlučivanja zvanja? Kako odgojitelj utječe na konačni ishod formacije kandidata koji, svršivši propisane studije,⁷ završava formaciju u bogosloviji? Kako „ljudskost Božjega službenika“⁸ koji autentično nasljeđuje Isusa Krista pomaže odgoju povjerenih pitomaca? Zašto je zrelost odgojitelja na psihološkoj i duhovnoj razini iznimno važan segment u od-

⁴ GS 10.

⁵ „Svi su, naime, stvoreni na sliku Boga, koji je ‘izveo sav ljudski rod od jednoga čovjeka i nastanio ga po svoj površini zemaljskoj’ (Dj 17, 26), te su svi pozvani k jednom te istom cilju, k Bogu samomu“, GS 24.

⁶ Usp.: EG 169 -175; Opširnije o praćenju: Maurizio COSTA, S.J., „Accompagnare nella scelta dello stato di vita (I): chiarificazioni iniziali e atteggiamenti da favorire“, *Tredimensioni* 1, 2 (2004.), 122-141; Maurizio COSTA, „Accompagnare nella scelta dello stato divita (II): attenzioni di metodo e relazioni da favorire“, *Tredimensioni* 1, 3 (2004.), 235-252.

⁷ BISKUPSKA KONFERENCIJA BOSNE I HERCEGOVINE, *Formacija svećeničkih kandidata. Načela i smjernice. Ratio institutionis sacerdotalis nationalis pro Bosnia et Herzegovina* (Sarajevo: Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine, 2014.), br. 127-164.

⁸ PDV 5.

gojnom procesu te kako odgojitelj dosljednim svjedočanstvom života postaje model za identifikaciju? S druge strane, istraživat će se također kako nezrelost odgojitelja na psihološko-duhovnoj razini utječe na (de)formaciju kandidata i cjelokupne zajednice. To su neka od pitanja na koja će se u okviru istraživačko-analitičkog rada pokušati odgovoriti s ciljem da se psihološko-pedagoška uloga formatora razumije u punom smislu, kao i da se unaprijede vještine i sposobnosti prezbitera koji djeluje u odgojnim institucijama za izobrazbu svećeničkih kandidata.

U radu se također argumentira nužnost posjedovanja ljudskih vrijednosti i psihološke stabilnosti odgojitelja kako bi mogao uz pomoć Duha Svetoga poticati odgajanje na rast u zvanju. Kako se ističe u apostolskoj pobudnici o svećeničkoj formaciji, *Pastores dabo vobis*, pape Ivana Pavla II.: „Bez prave ljudske izgradnje, čitava bi svećenička izgradnja bila bez svojega nužnog temelja,“ (br. 43), a bez kvalitetne formacijske pedagogije i autentičnih, zrelih odgojnih figura, život u odgojnoj kući za kandidata bio bi više informiranje o vrijednostima a manje formiranje u vrijednostima poziva.

1. Priroda praćenja

1.1. Biblijska zbilja praćenja u Starom i Novom zavjetu

Dinamika praćenja stara je koliko i postojanje čovjeka. Već na prvim stranicama Biblije možemo uočiti primordijalne znakove praćenja u odnosu koji nastaje između Boga - Stvoritelja i prvog čovjeka Adama. Izvorno praćenje uspostavljeno između Stvoritelja i čovjeka prototip je svih praćenja koja su se kasnije razvijala u kontekstu starozavjetne i novozavjetne zbilje. Ovaj prototip praćenja razvija se i danas kroz stručnu literaturu u okviru koje je artikuliran i integriran u različitim antropološkim, pedagoškim i psihološkim priručnicima. No, u ovom radu istraživat će se i analizirati priroda i dinamika praćenja unutar okvira kršćanske antropologije. Drugim riječima, praćenje koje uključuje *vertikalnu* – transcendentnu i *horizontalnu* – imanentnu stvarnost fundament je daljnjih analiza.

Prvi čovjek nije ostavljen u Edenu (usp.: Post 2,8-17), Bog ga prati, osluškuje njegovu nutrinu i duboku ontološku potrebu za drugim i drukčijim od sebe: „Nije dobro čovjeku da bude sam. Načinit ću mu pomoćnicu koja mu pristaje“ (Post 2,18). Biblijski pisac opisom odnosa Boga i čovjeka otkriva jednu od konstitutivnih komponenata

praćenja – *oslušivanje* nutrine drugoga, *susretanje* drugoga u njegovoj životnoj situaciji koja je jedinstvena i neponovljiva. Na temelju uočenog stanja u kojem se nalazi Adam Bog mu pruža pomoć, izbavlja ga iz njegove usamljenosti i uvodi u smisleniji oblik egzistencije u kojoj on otkriva novi identitet i ulogu. Iz toga proizlazi druga komponenta praćenja koja je vidljiva u *pružanju konkretne pomoći* kako bi se otkrio novi horizont i smisao postojanja. Bog postupno pedagoški oblikuje Adama, priprema ga za novi izazov i misiju koji će biti realizirani u zajedništvu ljubavi. Adamova dotadašnja egzistencija doživljava psihološku i duhovnu preobrazbu: „Zato ostavlja muž oca i majku i prijanja za ženu svoju, i budu jedno tijelo“ (Post 2,24). Biblijski tekst ukazuje i na konačni cilj praćenja, a to je prepoznavanje Božjeg plana o čovjeku i transformacija čovjekova života u skladu s prihvaćenim planom. Analogna dinamika praćenja – *oslušivanje* i *pružanje* pomoći – može se uočiti i u dramatičnim iskustvima izraelskog naroda što ga izrabluje ondašnji egipatski imperij. Bog čuje nevolju svojega naroda u Egiptu (usp.: Izl 3,7) i poduzima konkretne intervente „siđoh da ga izbavim iz ruku Egipćana i da ga izvedem iz te zemlje“ (Izl 3,8). Nakon izlaska iz egipatske zemlje Bog nastavlja pratiti izraelski narod, osluškuje njegove potrebe i opskrbljuje ga osnovnim nutrijentima važnim za život – mana, prepelice, voda (usp.: Izl 16,1-35; 17,1-7). Osim zadovoljenja tjelesnih potreba, Bog hrani i duh svojega naroda darujući mu zapovijedi za duhovnu preobrazbu (usp.: Izl 20,1-26).

U Novom zavjetu evanđelisti opisuju mnoge događaje koji svjedoče o formacijskoj dinamici i pedagogiji kojom Učitelj prati i formira svoje učenike. Isusova pedagogija ne završava formacijom osobe za određenu službu, nego transformacijom srca i preobrazbom vlastite egzistencije.

Evanđelist Marko opisuje uspostavu Dvanaestorice sljedećim riječima: „Tada uziđe na goru i dozva k sebi koje je htio, i dođoše mu. I uspostavi dvanaesticu (koje nazva i apostolima). Oni su trebali biti s njime i njih je kanio poslati da propovijedaju“ (3,13-15). Tekst pokazuje kako učenici prije djelovanja provode vrijeme s Isusom koji ih oblikuje i odgaja. „Biti s njime“ pokazuje da sam poziv nije dovoljan, treba se formirati za poziv, provesti određeno vrijeme u formaciji. Apostoli imajući Isusa za odgojitelja, stječu iskustvo praćenja, ponekad kao skupina, a nekada na liniji osobnih razgovora s Učiteljem. Pedagogija koju Učitelj koristi ostvaruje se kroz naizgled „obične“ susrete iz kojih se izlazi promijenjen. Njegov odgojni rad nije vremenski i prostorno

ograničen, kao što potvrđuje primjer formacije koja se događa noću između Isusa i Nikodema (usp.: Iv 3,1-21), niti je skučen u društveno-etničke okvire kao u primjeru Isusova susreta sa Samarijankom (usp.: Iv 4,1-42). Očit novozavjetni primjer praćenja donosi evanđelist Luka u 24. poglavlju (r. 13-35). Isus susreće dvojicu učenika u trenutku kada oni proživljavaju *nutarnju bol*: „Tada se žalosni zaustaviše (r. 17), *razočaranje*: „A mi smo se nadali“ (r. 21), *izgubljenost i zbunjenost*: „I neke su nas od naših žena zbunile“ (r. 22). Isus osluškuje njihovu nutrinu, suputnik im je na putu, hodi s njima jedan dio puta, a sam susret završava tako što im *revitalizira nutrinu*: „Nije li gorjelo naše srce u nama kad je govorio s nama putem i tumačio Pismo?“ (r. 32) i *potiče na akciju* „Još istog časa ustadoše, vratiše se u Jeruzalem“ (r. 33).

Pisac Jakovljeve poslanice donosi *soteriološku zbilju* praćenja: „Braćo moja, ako tko od vas odluta od istine pa ga netko vrati, neka zna: onaj koji vrati grešnika s njegova krivoga puta, spasit će mu život od smrti i pokrit će mnoštvo grijehâ“ (Jak 5,19-20). Vratiti nekog s puta, podrazumijeva prethodno osluškivanje drugoga, uvidjeti njegovu izgubljenost i pomoći mu da se vrati na ispravan put. Ovaj povratak odvija se kroz faze i zahtijeva određeno vrijeme praćenja i sazrijevanja. Onaj koji prati drugoga, koristi različite pedagoško-duhovne „alate“ kako bi ga spasio od puta propasti i pomogao mu u preobrazbi života. Pratitelj drugoga treba imati iskustvo istine, doživjeti preobrazbu vlastitog života u skladu sa spoznatom i doživljenom istinom, u suprotnome „kad slijepac vodi slijepca, oba padnu u jamu“ (Mt 15,14). Analizirani biblijski događaji i iskustva ukazuju na još jednu komponentu praćenja: *važnosti nutarnje cjelovitosti* – psihološke i duhovne – onoga koji prati drugoga. Vjerodostojan život pratitelja koji pokazuje skladnost psihe i duha nužan je uvjet za uspostavu procesa praćenja te ima određeni utjecaj na razvoj dinamike između pratitelja i onoga kojega se prati.

1.2. Praćenje kao sredstvo kršćanske formacije

U svojem djelu *Antropologija kršćanskog poziva 1*, L. Rulla donosi originalni pristup praćenju. Prema L. Rulli praćenje kroz prikladne i česte „razgovore o rastu u zvanju“⁹ podrazumijeva pomoć u razlučivanju poziva te rast u zrelosti na psihološkoj i duhovnoj razini. „U

⁹ Više o razlikama između „razgovora o rastu u zvanju“ i drugih vidova interpersonalne pomoći vidi: Roberto ROVERAN, „Per un’efficace pedagogia: i colloqui di crescita vocazionale“, *Tredimensioni* 1, 2 (2004.), 172-181.

tim 'razgovorima' osoba uči upoznavati samu sebe, također i u svojim podsvjesnim područjima, te je pomognuta da preuzme inicijativu u smislu dubinske revizije svojih motivacija. Sam kandidat je taj koji – u atmosferi razumijevanja, obostranog povjerenja, bratskog ohrabrenja i pomoći od strane odgojitelja – polako izgrađuje svoj identitet u zvanju, usredotočen na osobu Krista živeći prema istini o ljubavi i pokušavajući rasti u svemu prema glavi, Kristu (Ef 4,15).¹⁰

Prema A. Cenciniju praćenje u zreloom razlučivanju poziva i formaciji predstavlja privremenu i instrumentalnu pomoć – psihopedagošku i duhovnu – koju stariji brat u vjeri i učenstvu (po godinama i iskustvu) pruža mlađem bratu. Dinamika praćenja podrazumijeva dijeliti jedan dio puta, zajednički hoditi, kako bi praćenik mogao otkriti znakove Božje prisutnosti i razlučiti Božji plan u svojem životu te slobodno i odgovorno prihvatiti Božji poziv.¹¹ Taj zajednički hod isprepleten je mnogim iskustvima dijeljenja zajedničke vjere, sjećanjem na Božje spasenjsko djelovanje, posvješćivanjem Božje prisutnosti u sadašnjem trenutku, iščitavanjem znakova za vlastiti život i usklađivanjem otkrivene stvarnosti s vlastitim životom.

Na temelju definicija može se zaključiti da praćenje ima dva konačna *cilja*: otkrivanje Božje prisutnosti u vlastitom životu i pomažanje osobi u davanju odgovora na Božji poziv, koji će biti konkretan, konzistentan, slobodan i odgovoran. Drugim riječima, pomoći osobi kako bi njezini svakodnevni izbori, a napose izbori koji je vode do izbora određenog životnog staleža – svećenički i/ili redovnički oblik života, sakramentalni brak, društvenog izbora zvanja, kao i stil života, bili u skladu s Božjom voljom i kršćanskim pozivom. Načiniti izbor koji odgovara Božjem pozivu, vodi osobu u puninu radosti života i može biti spasenjski instrument ne samo za nju nego i za one s kojima se ona susreće, živi i djeluje. Konačni rezultat praćnja jest otkrivanje osobnog poziva i dubinska transformacija osobe¹² te stjecanje sposobnosti zrelog razlučivanja stila života. Ovdje se misli na evanđeoski stil života, a razlučivanje se sastoji u svakodnevnim izborima koji vode k putu svetosti. Razlučiti duhove, znači prepoznati kad nešto dolazi od poticaja

¹⁰ Luigi M. RULLA, *Antropologija kršćanskog poziva 1* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2001.), (dalje: AKP), 292.

¹¹ Usp.: Amedeo CENCINI, „Il contatto corporale nella relazione di aiuto“, *Tredimensioni* 1, 1 (2004.), 42-58.

¹² Usp.: Herbert ALPHONSO, S.J., *The personal vocation. Transformation in depth through the spiritual exercises* (Rome: Editrice Pontificia Università Gregoriana, 2006.).

Duha Svetoga, od onoga što dolazi od duha svijeta ili od sotone.¹³ Dar razlučivanja koji daruje Duh Sveti je urgentna potreba postmodernog čovjeka koji je izložen mnogim mogućnostima i izazovima koji se nameću kao validni, dobri i privlačni,¹⁴ a u biti protivni su evanđeoskim vrijednostima. Stoga praćenje u postmodernom vremenu može biti „antidot“ za fragmentirane dijelove osobnosti jer preko praćenja, kako ističe A. Manenti, čovjek može doći do psiho-duhovne integracije.¹⁵

2. Utjecaj odgojitelja u dinamici praćenja kandidata

Novi dokument Kongregacije za kler Dar svećeničkog zvanja – *Temeljne odredbe o svećeničkom odgoju i izobrazbi* (Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis) ističe praćenje kao važno sredstvo formacije te navodi dva tipa praćenja: osobno i praćenje u zajednici. S tim u vezi dokument donosi kako bogoslovi „u različitim etapama svojega puta imaju potrebu za osobnim praćenjem osobâ koje su vične odgojnom radu, svaka prema svojoj ulozi i mjerodavnosti. Svrha osobnog praćenja jest provesti razlučivanje zvanja i formirati učenika misionara“.¹⁶

Jedan od niza odgojnih intervenata odgojitelja sastoji se u tome da on ulazi u subjektivni svijet odgajanika s ciljem da njegov nutarnji život učini što je moguće više pogodnim tlom za djelovanje milosti i osluškivanje Božjeg poziva. S tim u vezi praćenje kao dinamičan odnos u okviru kršćanske antropologije ne može se razumjeti unutar dijadne relacije, koja je prisutna u psihološko-pedagoškim intervencijama i psihoterapijama, nego kao odnos trijadnog karaktera: Bog, odgojitelj i odgajanik. „Praćenje bi bilo kontraproduktivno ako bi postalo neka vrsta terapije koja jača [...] zatvorenost ljudi u same sebe, a prestalo biti putovanje s Kristom prema Ocu.“¹⁷

¹³ Usp.: GE 166.

¹⁴ Usp.: GE 167-168.

¹⁵ Za širu analizu faza praćenja, te opis i način kako intervenirati kroz prikaz slučaja vidi: Alessandro MANENTI, *Comprendere e accompagnare la persona umana. Manuale teorico e pratico per il formatore psico-spirituale* (Bologna: EDB, 2013.).

¹⁶ KONGREGACIJA ZA KLER, *Dar svećeničkog zvanja. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis. Temeljne odredbe o svećeničkom odgoju i izobrazbi* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2017.), (dalje: RFIS), br. 44.

¹⁷ EG 170.

Odgojitelja se može promatrati kao medijatora, ali i kao „instrument“ u Božjoj pedagogiji, koji, nakon što izvrši svoju misiju, isključuje se iz života osobe, a onda se nastavlja relacija između pozvanog i Onoga koji poziva. Kao vjerodostojan posrednik odgojitelj bi trebao imati određene kvalitete na obje razine: psihološkoj (intrapsihička i interpersonalna) i duhovnoj razini. U odgojnom procesu nužno je izbjeći opasnost od dualizma, anatemiziranja psihološkog dijela i idealiziranja duhovnog jer se psiha i duh čovjeka ne mogu promatrati u dihotomiji naravi i milosti, tijela i duha, razuma i osjećaja, naprotiv one se uzajamno uključuju, jedna drugu potiču i upotpunjuju.¹⁸ Duhovni rast može stimulirati psihološki, dok rast i sazrijevanje u psihološkoj zrelosti vodi duhovnom rastu. Odgojne struje sklone ekstremima u duhovnosti mogu poticati stvaranje iskrivljene ili sterilne duhovnosti.

2.1. Odgojitelj protagonist dviju pedagogija: Božje i ljudske

U ovom dijelu rada središte istraživanja je lik odgojitelja koji provodi potrebne pedagoške, psihološke, duhovne intervente, kao i disciplinske mjere u ustanovama za izobrazbu svećeničkih kandidata.

Autentičan odgojitelj je onaj koji teorijsko znanje osobno iskusi i prakticira u vlastitom životu i radu, gdje se ujedinjuje duhovna dimenzija s psiho-pedagoškim iskustvom. Iako je ljudska i kršćanska zrelost odgojitelja od iznimne važnosti za učinkovitu formaciju kandidata,¹⁹ ipak odgajanik je prvi i nezamjenjivi protagonist vlastite formacije.²⁰ Na razini horizontalne dinamike odnosa odgojitelj – odgajanik, primat odgovornosti pripada odgajaniku, a tek na drugom mjestu odgojitelju. Kako bi mogao biti involviran u formacijski proces, odgajanik treba sebe poznavati te dopustiti drugome da ga upozna.

U odgojnom procesu posredovanje je sastavni dio izgradnje, stoga odgajanik bi trebao prihvatiti ulogu odgojitelja na vlastitom putu formacije. U mjeri u kojoj je odgajanik iskren i otvoren te disponiran i motiviran za iskrenu suradnju, utoliko će djelovanje odgojitelja postati uistinu učinkovito. U okviru formacijskog praćenja nastoji se pomoći da odgajanik razvija *poučljivost*²¹ koja podrazumijeva sposob-

¹⁸ Na temu o važnosti suradnje između psihologije i teologije u cilju integralnog razumijevanja ljudske dinamike vidi: Amadeo CENCINI – Alessandro MANENTI, *Psicologia e teologia* (Bologna: EDB, 2015.).

¹⁹ Usp.: PDV 66.

²⁰ Usp.: PDV 69.

²¹ Usp.: RFIS 45; Amadeo CENCINI – Alessandro MANENTI, *Psicologia e teologia*, 290-291.

nost aktivnog sudjelovanja u formacijskom procesu i spremnost za učenje koje traje cijeli život. Spremnost za učenje ogleda se u stavu kojim se osoba stavlja u trajnu formaciju svaki dan, kroz razne situacije i kroz razne osobe, susrete, iskustva. U konačnici radi se o stavu kojim se osoba prepušta izgradnji Duha Svetoga na sliku Isusa Krista te mijenja svoju rigidnu ili automatsku matricu.

„Odgojitelj treba postupno, razborito i odlučno njegovati i razvijati znakove poziva prisutne u odgajaniku. Pri tome treba ponajprije oslušivati djelovanje Duha Svetoga i poštivati vlastitosti osobe. Odgojitelj zapravo ne vodi nego slijedi čovjeka podupirući poticaje Duha Božjega i priznavajući Duhu prvenstvo u vodstvu.“²²

Iz prethodnog prikaza proizlazi da se u liku odgojitelja „susreću“ dvije pedagogije, Božja i ljudska. Slijedeći Božju pedagogiju, odgojitelj prati odgajanika na putu internalizacije transcendentnih vrijednosti, a kao inicijator ljudske pedagogije odgaja one vrijednosti koje su potrebne kako bi se nadnaravna zbilja aktualizirala. Odgojitelj svojim djelovanjem prema odgajaniku treba kontinuirano poticati i buditi žar za transcendentnim, a ne jačati sklonost ukorijenjenosti u imanentnome i zatvorenost Duhu.

Skupina odgojiteljâ treba biti „prava i istinska odgojna zajednica“,²³ a ne samo hijerarhijski strukturirana zajednica koja provodi disciplinske mjere. Kako bi bila na razini odgojnog zadatka koji će poticati rast pitomaca a i rast vlastite formacijske skupine, svaki pojedinačni član formacijskog tima treba imati posebne kvalitete: *ljudske, duhovne, pastoralne i profesionalne*,²⁴ kao i *odgojnu karizmu*. Sintagmu *odgojna karizma* može se opisati kao mentalni stav i unutarnju raspoloživost koju karakterizira iskrena želja da drugi raste i radost kada se to događa. Pedagošku karizmu posjeduje onaj odgojitelj koji osjeća duboku ljubav i posvećenost prema odgojnom procesu i odgajanicima, koje mudrim interventima i strpljivim, a ne pasivnim stavom potiče na rast i razvoj, čekajući pravi trenutak kako bi djelovao. Znati prepoznati pravi trenutak, proizlazi dijelom iz stečenog iskustva, stručne procjene, a jednim dijelom iz intuicije koja je kao odgojno sredstvo od velike pomoći. Važno je da osoba koja se u odgojne svrhe služi i vlastitom intuicijom bude osoba koja je prošla iskustvo praćenja, odnosno da je

²² BISKUPSKA KONFERENCIJA BOSNE I HERCEGOVINE, *Formacija svećeničkih kandidata*, br. 41.

²³ *RFIS* 132.

²⁴ Usp.: *RFIS* 49.

kroz rad na sebi dostigla određeni stupanj afektivne zrelosti, inače bi intuicija kao pomoćno odgojno sredstvo kod nezrela odgojitelja mogla drugome napraviti više štete nego koristi. Intuicija, kako ističe Carl G. Jung,²⁵ pripada nesvjesnom dijelu psihe i kao takva predstavlja opažanje i razumijevanje određenih sadržaja i događaja na temelju pothranjenog materijala kojega osoba često nije svjesna. Odgojitelj koji je afektivno nezreo i reagira impulsivno na temelju intuitivno-emotivne procjene bez filtriranja kroz razumsko-duhovnu analizu, sklon je stvaranju iskrivljene slike o odgajaniku.

Stoga, zbog iznimno zahtjevne odgojne uloge kao i sve složenijih formacijskih zadataka u sjemeništu mora se pristupiti brižljivoj izboru kandidata²⁶ te delegirati one svećenike koji će svoju *poučljivost* kontinuirano razvijati i postajati „sve prikladniji za povjerenu im službu“.²⁷ Nove generacije koje dolaze u sjemenište, kao i odgojne prilike i izazovi zahtijevaju od formacijskih institucija pedagošku obnovu, odnosno promicanje dinamičnije pedagogije koja će biti otvorena stvarnosti života i osjetljiva za čovjekove razvojne stadije.²⁸

Kako bi mogao biti instrument u službi Trojedinoga Boga, koji je usadio sjeme zvanja u kandidata, odgojitelj bi trebao imati određen stupanj ljudske i kršćanske zrelosti, dovoljno pastoralnog iskustva, posjedovati vještine nužne za odgojni rad, biti postojan i stabilan u vlastitom pozivu, znati kako se nositi s frustracijom koju odgojni rad nužno nosi, biti sposoban raditi i konstruktivno komunicirati s drugima u većim i manjim skupinama te imati dodatnu izobrazbu iz odgojnih znanosti, posebno psihologije.²⁹

Dijalog crkvenog učiteljstva s profanim znanostima nije novost postmodernog vremena, nego taj dijalog ima duboke korijene i kontinuirani razvojni put. Papa Pijo XI. u svojoj enciklici „*Ad catholici sacerdotii fastigium*“ 1935. godine ističe: „neka svećenik pribavi sebi i znanje onih profanih znanosti, koje kulturni ljudi danas smatraju zajedničkom baštinom sviju; treba naime da svećenik bude svet, a ipak

²⁵ Usp.: Carl G. JUNG, *Psychological types or the psychology of individuation* (New York: Pantheon Books, 1953.), 461.

²⁶ Usp.: PDV 66.

²⁷ PDV 66.

²⁸ Usp.: CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA, *Direttive sulla preparazione degli educatori nei seminari* (4. XI. 1993.), br. 10, 11; Carlo BRESCIANI, „Nuove tendenze nell'accompagnamento dell'educatore psico-spirituale“, *Tredimensioni* 11 (2014.), 255-266.

²⁹ Usp.: PDV 66.

dorastao napretku i potrebama svoga vremena [...] kao što Katolička crkva [...] svaki pa i smjeli napredak znanosti pravog imena unapređuje i ne boji ga se“.³⁰ Psihološka osjetljivost i poznavanje određenih psiholoških dinamika pomaže odgojitelju da razumije stvarnu motivaciju kandidata; prepreke koje onemogućavaju integraciju ljudske i kršćanske zrelosti; da prepozna pojavu psihopatoloških simptoma; vrednuje osobu u njezinoj cjelovitosti sa svim njezinim potencijalima i ograničenjima.³¹

2.2. Afektivna (ne)zrelost odgojitelja: intrapsihičke i interpersonalne reperkusije

U ovom dijelu analizirat će se važnost i nužnost osobne zrelosti odgojitelja, posebno afektivne, a istraživat će se također i nezrelosti odgojitelja koje mogu uzrokovati negativne intrapsihičke i interpersonalne posljedice kako u osobi odgojitelja, tako i kod odgajanika. Jedna od negativnih posljedica za odgojitelja može biti napuštanje odgojne zadaće ili njezino vršenje s velikom dozom frustracije i napetosti.

S obzirom na važnu ulogu odgojitelja kao protagonista formacijskih zahvata, istražiti će se *kako* zrele i nezrele dinamike utječu na odnos koji uspostavlja s odgajanicom, odnosno kako odgojitelj reagira na povratne informacije koje dobiva od odgajanika bilo pozitivne, bilo negativne. Formacijska dinamika se razvija kroz svakodnevne susrete, trenutke dijeljenja i zajedništva. Kako bi uopće moglo doći do istinskog susreta i otvaranja kandidata odgojitelju, nužno je uzajamno povjerenje, empatičan stav, razumijevanje, sposobnost aktivnog slušanja i bezuvjetnog prihvaćanja³² bez kojeg nema istinskog otvaranja. Ako odgajnik osjeti parcijalno ili uvjetno prihvaćanje, velika je vjerojatnoća da neće steći povjerenje prema odgojitelju niti mu se istinski otvoriti. Pred odgojiteljem u kojeg nema povjerenja, odgajnik zauzima obrambeni stav i da bi se zaštitio, koristi razne „maske“, odnosno psihološke mehanizme obrane,³³ kako se ne bi izložio opasnosti da otkrije svoju

³⁰ PAPA PIJO XI., *Ad catholici sacerdotii fastigium – O svećeništvu* (25. XII. 1935.), (Đakovo: Tisak biskupijske tiskare, 1936.), 41.

³¹ Usp.: CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA, *Orientamenti per l'utilizzo delle competenze psicologiche nell'ammissione e nella formazione dei candidati al sacerdozio* (29. VI. 2008.), (Roma: Libreria Editrice Vaticana, 2008.), br. 4.

³² Usp.: RFIS 47.

³³ Za detaljan prikaz i klasifikaciju mehanizama obrane prema stupnju psihološke zrelosti i psihopatologije vidi: Vittorio LINGIARDI – Fabio MADEDDU, *I meccanismi di difesa. Teoria, valutazione, clinica* (Milano: Raffaello Cortina Editore, 2002.).

nutrinu. Stav nepovjerenja može proizlaziti iz intrapsihičkih dinamika samog odgajanja kao posljedica ranjenosti, traume iz ranijih godina³⁴ ili se može raditi o paranoidnom poremećaju, ili stilu ličnosti.³⁵ Također, obrambeni stav odgajnika ne mora nužno proizlaziti iz traumatične obiteljske anamneze, odnosno afektivne memorije u kojoj su pohranjeni neprerađeni bolni događaji sa značajnim figurama iz rane dobi. Naprotiv, ako odgojitelj ne čuva u privatnosti život bogoslova te ne poštuje slobodu i savjest odgajnika,³⁶ odgajnik može na temelju takva negativnog iskustva s odgojiteljem razviti stav nepovjerenja. Nezreli profil odgojitelja koji, zbog neintegriranosti afektivnog dijela s vrijednostima, demonstrira agresivan stav, također evocira obrambene mehanizme kod odgajnika. Sličnu dinamiku pobuđuje i permisivni stav odgojitelja. Obje te krajnosti lako bude ljutnju, nerijetko agresiju (aktivnu ili pasivnu) u odgajanicima. U prvom slučaju (agresivnog profila) zbog impulzivnosti i nepredvidivosti, a u drugom (permisivnom) zbog kaosa koji nastaje u zajednici ako ne postoji jasan autoritet koji će postaviti granice.

Ako ne posjeduje odgovarajuću zrelost i kompetencije, odnos koji odgojitelj razvija s pojedincem i/ili skupinom može biti vrlo štetan za obje strane. Nezrela osobnost odgojitelja može imati negativne reperkusije na formacijsku pedagogiju, odnosno klimu koju kreira u zajednici, a konsekvencije mogu biti takve da se rast i razvoj pitomaca može uvjetovati, ugroziti, pa čak u nekim slučajevima i blokirati te tako odgojni proces postaje regresivan umjesto progresivan. Kako bi osobni ili grupni kontakt bio djelotvoran, s obzirom na konačni cilj, od odgojitelja se zahtijeva određena osobna zrelost, usvojene specifične kompetencije i jasni antropološki temelji.³⁷ Zajednica odgojitelja (rektor, vicedirektor, ekonom i duhovnik), koja djeluje unutar šire „odgoj-

³⁴ Usp.: CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA, *Orientamenti per l'utilizzo delle competenze psicologiche nell'ammissione e nella formazione dei candidati al sacerdozio*, 5.

³⁵ Usp.: Len SPERRY, *I disturbi di personalità. Dalla diagnosi alla terapia* (Milano: McGraw-Hill Education, 2004.), 222–226; PDM Task Force, *Psychodynamic Diagnostic Manual* (Silver Spring, 2006.), 216.

³⁶ Usp.: *RFIS* 49.

³⁷ Budući da se svaki odgoj ili formacija temelji na nekoj određenoj antropologiji, odgojitelji bi trebali biti složni u pitanju antropologije koju koriste u formaciji. Interdisciplinarna antropologija koju je u svom radu koristio Rulla pokazala se vrlo korisnom za razumijevanje rasta u vjeri i poteškoće na koje se može naići u tijeku „duhovnog hoda.“ O primjeni interdisciplinarne antropologije u svećeničko-redovničkoj formaciji vidi: *AKP* 1 273-296.

ne zajednice“,³⁸ mora biti složna u pitanju antropologije koju koristi u radu. Naime, nije rijetkost susresti različite antropologije koje se koriste u radu odgojnog tima. Ta „nesloga“ pogleda na čovjeka i uporaba različitih odgojnih metoda mogu prouzročiti zbunjenost, ljutnju i naštetiti razvoju integriteta odgajnika.

Važna komponenta osobne zrelosti³⁹ je afektivna zrelost koja je temelj svih ostalih zrelosti koje se razvijaju (intelektualne, socijalne, relacijske, pastoralne). Kao matrica svih ostalih ogranaka sazrijevanja čovjeka u različitim dimenzijama ona zahtijeva kontrolu nagona i instinktivnih djelovanja. Afektivno zrela osoba izražava stav koji manifestira ravnotežu i afektivnu stabilnost; njezino manifestno ponašanje je odraz nutrine, koja je uspjela uskladiti emotivnu razinu s razumom, što ima za posljedicu da svoje konačno djelovanje ne podvrgava emotivnim stanjima, već vrijednostima unutar kojih nalazi sigurnost.⁴⁰ Čovjek nije samo emocija, niti samo razum, on je i jedno i drugo, a te dvije komponente trebaju biti u skladu, a ne u antagonizmu koji može proizlaziti iz područja nesvjesnog dijela psihe ili iz svjesnog kada dolazi do različitih privlačnosti: emotivna i razumska procjena. Kad je odgojiteljeva procjena isključivo razumska, stav i odnos koji uspostavlja s odgajnikom može biti rigidan, hladan i površan, dok u slučaju emotivne procjene odnos se temelji na simpatiji ili antipatiji. U oba slučaja nedostaje empatija koja je važan „instrument“ u odgojnom smislu.

Afektivno zrelo odgojitelj u stanju je prepoznati uzroke unutarnjih napetosti i tolerirati frustraciju koja proizlazi iz nezadovoljenja potreba koje su mu psihološki važne (psihofiziološke, psihosocijalne i duhovne); on može uvidjeti dio svoje odgovornosti u određenim događajima, ne izbjegava probleme već se s njima suočava realno te ako su isti nerješivi u određenom periodu, staloženo i strpljivo ih podnosi i čeka povoljno vrijeme da se s njima suoči. Neugodna emotivna stanja poput tjeskobe, straha i ljutnje ne destabiliziraju njegov psihički aparat, nego prepoznaje, prihvaća i integrira neugodne emocije s izabranim vrijednostima, što za posljedicu ima smanjenje tenzije.⁴¹ Te su

³⁸ RFIS 139.

³⁹ Usp.: Franco IMODA, *Razvoj čovjeka. Psihologija i misterij* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2004.), 94-95, 445.

⁴⁰ Usp.: Benito GOYA, *Psicologia e vita spirituale. Sinfonia a due mani* (Bologna: EDB, 2005.), 105.

⁴¹ Prikaz intrapsihičkih i interpersonalnih kriterija na temelju kojih se može vrednovati afektivna zrelost ili nezrelost: Kevin P. MCCLONE, „Intimacy and Healthy Affective Maturity. Guidelines for Formation“, *Human Development*

komponente iznimno važne u relacijskoj dinamici, odnosno za uspostavljanje interpersonalnih odnosa, a koliko će osoba biti u stanju slobodno ući u odnos s drugim, bilo s pojedincem ili skupinom, otvoriti se, eksponirati se, izraziti svoja uvjerenja, misli, osjećaje, vrijednosti, zavisi od relacijske zrelosti, koja je bitno uvjetovana i determinirana osobnom zrelošću.⁴²

Afektivna zrelost također predisponira osobu za poduzimanje odluka bez prevelikog oklijevanja, čini je fleksibilnom, što je u osnovi mentalnog zdravlja, te sposobnom za prilagodbu i ustrajnost u različitim, novim situacijama, koje mogu izazvati tjeskobu i neizvjesnost. Odgojni rad zahtijeva spremnost na žrtvu, a to znači da odgojiteljeve osobne psihološke i profesionalne potrebe neće uvijek biti zadovoljevene, što može biti frustrirajuće. Ako nema kapacitet da se nosi s frustracijom na prikladan, zdrav način, ona se akumulira, a nagomilana frustracija vodi prema agresivnom ponašanju, agresivno-dominantnom stavu, koji lako eskalira i eruptira emotivnim ispadima na slabije, podređene, u ovom slučaju odgajanike. Tako se začarani krug može godinama ponavljati u jednom odgojnom kontekstu. Takva djelovanja anestetiziraju duh zajednice čineći je pasivnom, inertnom i neprivlačnom za nova zvanja. Postavlja se pitanje: Kako i uolikoj mjeri će duhovna zbilja biti artikulirana u zajednici u kojoj se naravne ograničenosti njezinih članova ozbiljno i kontinuirano suprotstavljaju duhu evanđelja?

Afektivno nezreo odgojitelj ne može jamčiti trajnu prisutnost i postojanost u zajednici, niti može biti svjedok „ljubavi i služenja Božjem narodu, trošeći se bespridržajno za Crkvu“.⁴³ Razlog tomu leži u činjenici da afektivno nezrela osoba ne poznaje dinamiku nesebičnog davanja, ona ne želi davati sebe, već primati za sebe.

B. Goya,⁴⁴ elaborirajući koncept prirodne afektivne zrelosti, govori i o duhovnoj afektivnoj zrelosti koja se temelji na Božjoj ljubavi prema čovjeku objavljenoj u Isusu Kristu. U osobi Isusa Krista vjernik otkriva Božju ljubav, spoznaje da je voljen, prepoznaje Božju dobrotu

30 (2009.) 4, 5-13; Giovanni CUCCHI, *La forza della debolezza. Aspetti psicologici della vita spirituale* (Roma: Apostolato della Preghiera, 2007.), 96-105; Franco DECAMINADA, *Maturità affettiva e psicossessuale nella scelta vocazionale. Una prospettiva psicologica* (Saronno: Editrice Monti, 1995.), 76-85.

42 Usp.: Luigi M. RULLA – Franco IMODA – Joyce RIDICK, *Anthropology of the Christian vocation. Existential confirmation*, II (Rome: Gregorian University Press, 1989.), (dalje: ACV), 268-280.

43 RFIS 49.

44 Usp.: Benito GOYA, *Psicologia e vita spirituale*, 106-107.

i otkriva svoje dostojanstvo djeteta Božjega. Ta bezuvjetna Božja ljubav i prihvaćanje olakšava osobi da prihvaća Božju volju u svojem životu, unatoč svojoj podijeljenoj naravi.⁴⁵ Kršćanska zrelost se temelji na povjerenju, nadi, sigurnosti, koja svoj izvor nalazi u Božjoj ljubavi i povjerenju prema čovjeku.⁴⁶ Afektivna nezrelost odgojitelja može potkopavati i narušavati njegov rast prema kršćanskoj zrelosti koja je iznimno važna i za odgojni rad.

2.3. Iskustvo krize u dinamičkom odnosu odgojitelja i odgajanika

Nezrelost odgojitelja može imati štetne posljedice i za njega i za osobu ili skupinu koju prati, na nekoliko razina: psihofiziološkoj, psihosocijalnoj i razumsko-duhovnoj.⁴⁷ Kada je i sam uronjen u razvojne probleme, fiksiran na jednu od dviju razina života (psihofiziološku, psihosocijalnu) i kada ne posjeduje referentni okvir, ili drugim riječima kada u njegovu životu nije primat za djelovanje razumska-duhovna razina ili objektivne vrijednosti, već vrijednosti niže razine ili subjektivne, on može koristiti odgojni kontekst za zadovoljavanje osobnih potreba i rješavanje vlastitih problema ili problema u vezi s pozivom. Na interpersonalnoj razini umjesto da odgaja kandidate za daljnji rast, on ih „prisvaja“ i posesivno veže, što može kulminirati navezanim i ovisničkim odnosom s pojedincem ili određenom skupinom. Budući da se u ovisničkim odnosima zadovoljavaju psihološke potrebe koje su u suprotnosti s vrijednostima poziva, rast i razvoj unutarnje slobode je ugrožen, a u ekstremno privilegiranim odnosima i blokiran. U takvim okolnostima odgojitelj ne pomaže bogoslovima „da se izgrade kao pravi pastiri duša po uzoru našeg Gospodina Isusa Krista, Učitelja, Svećenika i Pastira“,⁴⁸ nego ih prisvaja, smatra vlasništvom, i zahtijeva implicitno ili eksplicitno da izvršavaju ono što on smatra važnim, a što može biti odgojno proturječno evanđeoskim vrijednostima. Rezultat neprikladnih intervencija i afektivnog paraliziranja odgajanika može kulminirati krizom koja nastaje kada se odnos završava, najčešće kad odgojitelj prelazi na drugu službu ili odgajanik službeno završava formaciju.

⁴⁵ GS 13.

⁴⁶ Usp.: 1 Iv 4.

⁴⁷ Usp.: Luigi M. RULLA, *Depth psychology and vocation. A psycho-social perspective* (Rome: Editrice Pontificia Università Gregoriana, 2003.), (dalje: DPV), 29-30.

⁴⁸ Usp.: DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Optatam totius. Dekret o odgoju i obrazovanju svećenika* (28. X. 1965.), br. 4., *Dokumenti* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1986.).

Jedna od negativnih posljedica koja nastaje zbog loše osobne integracije odgojitelja na psihološkoj i duhovnoj razini, sastoji se u tome što će odgojitelj teško prepoznati razvojno-formacijski stadij na kojem se odgajnik nalazi te mu ne može ni pomoći niti potaknuti prijelaz s jednog razvojnog stadija na drugi. To je od krucijalne važnosti u vremenu adolescencije kada se, prema E. Eriksonu,⁴⁹ formira identitet te je uloga odgojitelja u tim fazama razvoja ponekad i ključna. Posebno je nužna kada se radi o pružanju pomoći onim kandidatima koji se bore s pitanjima identiteta, a napose seksualnog identiteta.⁵⁰

Bogoslovima je u godinama još nezavršene adolescencije potreban odgojitelj koji će im pomoći da pronađu odgovore na pitanja koja si postavljaju: „Tko sam ja?“, „Kuda idem?“, „Što želim raditi u životu?“, „U koga ili što vjerujem?“, „Kako se uklapam u društvenu okolinu?“, „Kako ovo što nosim u sebi može biti dar za druge i na služenje Božjem narodu?“

Ako bogoslovi ne nađu odgovore na ta pitanja i ne riješe krize razvojnog stadija u kojem se nalaze, može doći do konfuzije identiteta ili nediferencijacije identiteta i uloge koju trebaju preuzeti. Nezreo odgojitelj, budući da sam ima nediferenciran i nejasan identitet, konfuziju uloga, neće biti u stanju vršiti svoju vrlo zahtjevnu i odgovornu zadaću. Umjesto da mladima bude model u psihološkom i duhovnom smislu, on ih koristi i modelira za vlastite benefite, svjesne ili nesvjesne gratifikacije. Tako edukacijski teren za odgojitelja postaje arena za demonstriranje kontrole, dominacije, egzibicije kroz govor „ex cathedra“. Uz to sklon je proročkom nagovoru te u pokazivanju svemoći u prenošenju Božje volje. Rigidan stav ogleda se u netolerantnosti prema greškama drugih, rigorizmu, stavu lažne sigurnosti. Nezrela dinamika odgojitelja može se zamijetiti i u opasnom dvostrukom moralu: s jedne strane zalaže se za poštovanje principa i načela, a s druge strane sam ih ne prakticira, što je jasan simptom neuravnoteženosti.⁵¹ Takav stav šalje *double bind*⁵² poruke, a takva poruka uglavnom je protur-

49 O formiranju identiteta u adolescenciji pogledaj: Erik H. ERIKSON, *Identity and the life cycle* (New York: W.W Norton & Company, 1980). Doprinosi drugih autora na temu razvoja identiteta vidi: Michael GREEN – John A. PIEL, *Theories of human development. A comparative approach* (Boston – London – Toronto: Allyn and Bacon, 2002.), 79-105.

50 Usp.: *RFIS* 199-201.

51 Usp.: Alessandro MANENTI, *Vivere gli ideali: fra paura e desiderio 1* (Bologna: EDB, 2002.), 227-228.

52 Usp.: Harold I. KAPLAN – Benjamin J. SADOCK – Virginia A. SADOCK, *Synopsis of psychiatry. Behavioral sciences and clinical psychiatry* (Philadelphia – Baltimore – New York: Lippincott Williams & Wilkins, ¹⁰2007.), 475.

ječna jer ukazuje na dvije suprotne indikacije. Te poruke impliciraju nesklad između svjesne ili verbalne i nesvjesne ili neverbalne poruke.

Druga karakteristika nezrelosti nasuprot zrelosti odgojitelja ogleda se u njegovu nezrelu načinu na koji se nosi s krizama svojega odgojnog poziva. Prema A. Cenciniju kriza u životu odgojitelja može nastupiti iz različitih razloga a može se reflektirati na različitim razinama:

- a) kriza uloge,
- b) društvene slike,
- c) relacije s drugima,
- d) osobne slike,
- e) odgojnog modela,⁵³
- f) kriza osobne (ne)dosljednosti.⁵⁴

Kriza je prilika za rast jer ukazuje da je narušena ravnoteža između onoga što osoba jest i onoga što bi trebala biti u odnosu na poziv i zahtjeve okoline. Ona pokazuje da osoba treba ponovno definirati svoj „stvarni ja“ s obzirom na ideal koji slijedi i na prilike u kojima se nalazi. U tom kontekstu može se uočiti potreba za reizborom ili obraćanjem. Kriza u konačnici zahtijeva jednu novu redefiniciju osobe.⁵⁵ Kriza u životu odgojitelja nije neobična i dramatična pojava, ona je znak njegove živosti i uključenosti u odgojni proces. U konačnici znak zrelosti nije manjak ili nedostatak unutarnje tenzije i nepostojanja konflikta, naprotiv, osoba postaje zrela proživljavajući psihološku

⁵³ A. Cencini navodi kako su se u proteklim desetljećima u formacijskim kućama prakticirali različiti modeli odgoja te navodeći 6 modela, indicira da njih 5 (model savršenstva, model samoostvarenja, model samoprihvatanja, model usavršavanja zajednice i jedinstveni model) nisu pogodni za formaciju iz perspektive kršćanske antropologije jer su temeljeni na humanističkoj podlozi gdje je cilj usavršavanje pojedinca ili grupe, dok šesti, model integracije (plod suradnje psihologije i teologije) stavlja u središte stvarnosti pojedinca i odgojnog procesa osobu Isusa Krista. Križ postaje srce svijeta, svake osobe, kao i edukacijskog procesa. Više o formacijskim modelima koji su bili u praksi vidi: Amadeo CENCINI, *L'albero della vita. Verso un modello di formazione iniziale e permanente* (Cinisello Balsamo: San Paolo, 2005.), 19-96.

⁵⁴ Za opis stvarnih i mogućih uzroka krize kod odgojitelja vidi: Amadeo CENCINI, „La crisi nella vita del formatore“, *Tredimensioni* 7 (2010.), 154-165; O različitim tipologijama krize i načinima kako se suočiti s krizom više: Amadeo CENCINI, *Verginità e celibato oggi. Per una sessualità pasquale* (Bologna: EDB, 2005.), 145-162.

⁵⁵ Usp.: Amadeo CENCINI – Alessandro MANENTI, *Psychology and Formation. Structure and dynamics* (Bombay: St. Paul Publications, 1992.), 131-134.

i duhovnu borbu⁵⁶ koja nastaje kada u sebi prepozna sklonosti koje su različite, a ponekad i suprotne od onoga što Bog traži. Drugim riječima: osoba je zrela kada je sposobna živjeti osnovnu dijalektiku koja je sastavni dio čovjekove egzistencije.⁵⁷ S obzirom na način kako se suočava s krizom, kod nezrelih profila odgojitelja mogu se uočiti dva suprotna stava: neprihvatanje krize ili negiranje kriznih razdoblja, ili drugi ekstrem – potpuno preplavljanje negativnim osjećajima kada se odgojitelj osjeća za sve krivim. Treći stav je analfabetski stav kada se ne uči iz kriznih situacija. Zreo odgojitelj krizu gleda kao milost koju koristi za rast i razvoj u vrijednostima, a ne kao slabost koja ga blokira ili deprimira.

3. Kvalitete odgojitelja: sposobnosti i vještine

Formacijsku pedagogiju trebaju voditi cjelovite osobe koje su dostigle onaj stupanj zrelosti nužan za odgojni rad iz pedagoške, psihološke i duhovne perspektive. Posrednička uloga odgojitelja u trijadnom formacijskom procesu podrazumijeva niz zahvata, složenih po naravi, stoga, djelovanje koje odgojitelj provodi u radu s bogoslovima ne može biti niz spontanih ili automatskih radnji. Uz afektivnu zrelost od pratitelja se zahtijevaju određene sposobnosti i vještine. Zapravo odgojitelj koji ih posjeduje i prakticira u odgojnom radu potvrđuje afektivnu zrelost.⁵⁸

3.1. Poznavati sebe kako bi pomogao drugome da se upozna

Odgojitelj treba poznavati sebe, imati stvarnu i jasnu sliku o sebi i svojoj osobnosti; konkretno, znati identificirati cijeli niz afektivnih stanja, nazvati pravim imenom određene emocije, reakcije i stavove te znati koje ih (ne)zadovoljene potrebe stimuliraju. Posebno je važno imati uvida u jake strane i one slabe ili manje slobodne komponente osobnosti te biti u stanju prepoznati na afektivno-seksualnom području gdje je najranjiviji. Ovaj dio je iznimno važan budući da odgojitelj radi s kandidatima koji su najčešće u adolescentskoj fazi ili ulaze u ranu odraslu dobu u kojoj je pitanje afektivnosti i spolnosti

⁵⁶ KKC 405.

⁵⁷ Usp.: Hans ZOLLNER, „The Self – its Nature and its Mystery“, *Formation and the Person. Essays on Theory and Practice*, Alessandro Manenti – Stefano Guarinelli – Hans Zollner (ur.), (Leuven: Peeters, 2007.), 58-60.

⁵⁸ Usp.: Amadeo CENCINI, *Per amore, con amore, nell'amore. Libertà e maturità nel celibato consacrato* (Bologna: EDB, 2011.), 87-104.

jedno od najvažnijih pitanja.⁵⁹ Nužno je da odgojitelj ima uvida što je to što može ponuditi mladima, a što ne može jer ni sam još nije određene vrijednosti asimilirao i internalizirao. Poznavanje vlastitog procesa psihoseksualnog razvoja i zrelosti na tom području osobnosti nužan je segment kako bi odgojitelj bio uistinu sposoban voljeti i nesebično se darivati⁶⁰ te kako bi mogao razvijati zdrave interpersonalne odnose.⁶¹

Poznavanje vlastite nutrine omogućuje mu da može pomagati drugima, u suprotnome ako je spoznaja oskudna i nedovoljna, takav odgojitelj neće moći pomoći bogoslovima da rastu u zvanju. Nedostatak samospoznaja može dovesti do pogrešne percepcije odgajanika na dva načina: jednog se odgajanika idealizira jer mu se pripisuju stavovi koje ne posjeduje, dok se drugog omalovažava i ponižava percipirajući ga lošijim nego što odgajanik uistinu jest. Ta je dinamika vrlo opasna jer uvodi podjele u zajednici, a na taj način lako se stvaraju favorizirani i privilegirani odnosi između odgojitelja i odgajanika. Ovdje se ne misli na subjektivnu preferenciju jednog ili drugog kandidata, već na konkretne čine favoriziranja što je lako uočljivo i drugima. Favoriziranje kandidata uz davanje posebnih povlastica je „poljubac smrti“⁶² koji najveću štetu donosi samom kandidatu. Često te osobe imaju poteškoća integrirati se u zajednici, a posebne poteškoće nastaju kada završe formaciju u bogosloviji i izgube „privilegirani“ status. Reakcije poput napada anksioznosti, depresije i ljutnje su česta pojava na gubitak statusa.

Nadalje, poznavanjem sebe odgojitelj može izbjeći mnoge opasne zamke koje se u procesu praćenja mogu razviti i shodno tome mogu vrlo štetno utjecati na rast osoba u pratnji, ali i samog odgojitelja. Prva opasnost, koja po naravi može biti vrlo ozbiljna, sastoji se u projekciji osobnih poteškoća, neriješenih konflikta, u mladu osobu ili grupu koju prati, što uzrokuje da formacija postaje „deformacija“, gdje je šteta bilateralna.⁶³ S tim u vezi psiholog i psihoterapeut A. Manenti

⁵⁹ Usp.: Laura E. BERK, *Psihologija cjeloživotnog razvoja* (Jastrebarsko: Naklada slap, 2008.) 381-408, 445-455.

⁶⁰ Usp.: Len SPERRY, *Sex, priestly ministry and the Church* (Minnesota: Liturgical Press, 2003.), 1-10.

⁶¹ Usp.: Zbigniew FORMELLA, *L'educatore maturo nella comunicazione relazionale* (Roma: Aracne, 2009.); U dokumentu PDV br. 43 posebno se naglašava da osobe odgovorne za zajednicu trebaju imati razvijenu „sposobnost odnosa“ s drugima.

⁶² Giovanni CUCCI – Hans ZOLLNER, *Crkva i pedofilija. Psihološko-pastoralni pristup* (Zagreb: FTI, 2011.), 101.

⁶³ „A kad slijepac vodi slijepca, oba padnu u jamu“ (Mt 15,14).

ističe: „Ono što mi predlažemo mladima uvijek ima određenu simboličku vrijednost i zbog toga formira ili deformira njihovu podređenost. Ako bolje promislimo, to sačinjava strašnu odgojnu odgovornost: kada uvodim u određeni način kako se treba ponašati svećenik, ja *ispo facto* formiram ili deformiram buduću ličnost tog dječaka.“⁶⁴

Druga opasnost je da odgojitelj upadne u začarani krug infantilnih i adolescentnih zahtjeva koje mu mladi upućuju i zaplete se u njih. Nedovoljno poznavanje sebe u pozadini je površnog gledanja na kandidata, gdje je fokusiranje samo na njegovu vanjštinu zadnji kriterij evaluacije. Ovdje nastaju veliki formacijski propusti jer odgojitelj gubi iz vida „srce“ kandidata, njegov nutarnji svijet i činjenicu da je u tome srcu sam Bog posadio sjeme zvanja. „Ljudi gledaju na vanjštinu, a Gospodin gleda srce“ (1 Sam 16,7). Poznavati sebe nije dovoljno, nego se zahtijeva od odgojitelja da je kroz vlastiti hod usvojio metode i načine kako se nositi s vlastitim inkonzistencijama. Ta vještina je vrlo važna kako bi se spriječio razvoj ovisničkih ponašanja i odnosa.⁶⁵

3.2. Sposobnost samokontrole i toleriranje frustracije: odgojni imperativ

U pedagoškom radu s bogoslovima odgojitelj se susreće s različitim oblicima nezrelosti. Dovoljno dobro poznavanje svoje nutrine pomaže odgojitelju u kontroli vlastite afektivnosti i daje mu mogućnost da vlada sobom. Prije bilo kakve emotivne reakcije treba promisliti, inače će reagirati impulzivno i izgubit će kontrolu nad sobom, što pedagoški nije prihvatljivo i nije odgojno. Ovakva slika impulzivnog reagiranja prenosi se pitomcima, koji gube uzor odnosno model za identifikaciju. Kada odgojitelj nema kontrolu nad sobom i reagira u skladu s pobuđenim negativnim emocijama, on će vrlo lako evocirati i u drugima iste negativne emocije; kod mladih je to često ljutnja koja se manifestira kroz agresivna ponašanja; nerijetko se radi o pasivnoj agresiji koja se ogleda u neposlušnosti odgojitelju ili činima koji su suprotni odgojiteljevim zahtjevima. Sasvim je jasno da se u ovome slučaju najčešće radi o „osveti“, odnosno kažnjavanju odgojitelja na pasivan način. „Emotivne naplate“ kontaminiraju zajednicu, uvode podjele, a ponekad su moguća i nesvjesna „natjecanja“ tko je „emotivno

⁶⁴ Alessandro MANENTI, „A proposito di proposta vocazionale“, *Tredimensioni* 6 (2009.), 290-291.

⁶⁵ Usp.: Amadeo CENCINI, *È cambiato qualcosa? La Chiesa dopo gli scandali sessuali* (Bologna: EDB, 2015.), 183-184.

jači“, odgojitelj s agresivnim nametanjem autoriteta – autoritarizam⁶⁶ ili skupina bogoslova koji žele detronizirati odgojitelja. U određenim grupama, uključivo i odgojne “detronezaciju možemo promatrati kao prirodan proces u sazrijevanju grupe”,⁶⁷ koja uglavnom ostane na razini fantazija s tim da je intenzivnija u konfliktnim situacijama. No, ako su konfliktna situacija na relaciji odgojitelj – odgajatelj/ci česte i perzistiraju duže vrijeme, stvara se takav mentalni stav u kojem su antagonizam i uzajamni animozitet dominantni. Zajednice u kojima su prisutni problemi koji se ne rješavaju prikladno, već odgađaju ili guraju pod tepih, izgledaju poput malih „vuklana“ čije erupcije s vremena na vrijeme lako eskaliraju i ozbiljno narušavaju rast u pozivu. Kada odgojitelj naiđe na agresivnu reakciju bogoslova, svojim mirnim i stalozanim stavom može mu pomoći da uoči pozadinu svojega ponašanja, da procjeni i reflektira nad svojim reakcijama te uvidi stavove koje treba mijenjati. Inače, ako odgojitelj reagira na provokaciju još većom dozom nezrele agresije, koja je odgojno destruktivna, onda se ne mogu očekivati nikakvi formacijski pomaci.

Kad odgojitelj nema sposobnost samokontrole i ne zna se nositi s frustracijama odgojnog procesa na prikladan način, onda se u zajednici troše mnoge snage i energije za „horizontalne stvari“, ponekad do krajnje granice kako bi se „emotivno preživjelo“. Potrošene energije dovode do toga da se gubi snaga za potrebne duhovne bitke koje su dio formacijskog razlučivanja. Da bi se ovakvi bihevioralni obrasci izbjegli, odgojitelj treba imati sposobnost distanciranja, kontrole nad sobom kako bi pomogao odgajatelju da se nauči kontrolirati. Odnosi koji se u bogosloviji uspostavljaju između odgojitelja i bogoslovâ „moraju odisati očinstvom i bratstvom“,⁶⁸ u kojem nema prepuštanja slučaju ili proizvoljnosti, nego je stvaranje takve vrste odnosa „svjesno opredjeljenje i stalan izazov“.⁶⁹

⁶⁶ Autoritarizam je često samo simptom dubljeg problema u osobnosti, koji može imati korijene u nesvjesnom dijelu psihe, te je stoga samom odgojitelju teže, a ponekad i nemoguće, uvidjeti svoje odgojne pogreške i shvatiti da takvim pristupom, kako kaže psihoanalitičar Kernberg, „distorzijom funkcije moći“ loše utječe na kandidate i cijelu odgojnu zajednicu. Otto F. KERNBERG, „Organizational Leadership in a Time of Ideological Turbulence“, *Gregorianum* 90, 4 (2009.), 820-822; Vidi i: Franco IMODA, *Razvoj čovjeka*, 61.

⁶⁷ Dragan JOSIĆ, „Protuprijenos u grupnoj analizi“, Eduard KLAIN I SURADNICI, *Grupna analiza – analitička grupna psihoterapija* (Zagreb: Medicinska naklada, ²2008.), 121.

⁶⁸ RFIS 52.

⁶⁹ RFIS 52.

3.3. Stabilnost i autentičnost u vlastitom pozivu: skladnost nasuprot neskladnosti

Kako bi mogao slijediti primjer Učitelja koji izabire apostole, provodi vrijeme s njima i odgaja ih,⁷⁰ za odgojitelja je važno da je zaljubljen i duboko ukorijenjen u vlastiti poziv. Vrijeme formacije koje su prošli apostoli s Isusom bilo je vrijeme formacije nutrine po uzoru na Učitelja u kojem nije bilo ambivalentnosti niti dvostrukih poruka. Na toj liniji je poziv i zadaća odgojitelja da u svojem životu i djelovanju reflektira uravnoteženost i dosljednost u življenju ideala vlastitog zvanja jer samo tako „poučeni i potaknuti tim primjerom i svjedočanstvom, bogoslovi će s poslušnošću i uvjerenjem prihvatiti odgojne ponude koje su im namijenjene.“⁷¹ Što je veća skladnost nutrine i djelovanja kod odgojitelja, jače je svjedočanstvo, a autentičan primjer odgojitelja privlači i budi želju za nasljedovanjem. Teško je za mladog čovjeka, bogoslova, ako u odgojnoj zajednici i/ili liku odgojitelja nema uzor s kojim se može identificirati. Nedostatak autentičnosti odgojitelja obeshrabruje bogoslove na putu poziva, budi u njima duh kritike koji s vremenom prelazi u kritizerstvo i omalovažavanje odgojnih figura. Nisu rijetki slučajevi koji zbog razočaranosti u odgojne metode i intervente nestabilnih i neautentičnih odgojitelja napuste odgojnu zajednicu. „Koliko bi pobune, pa i one ogorčene, uz napuštanje čak i temeljnih vrijednosti ili možda vjere bile protumačene u svjetlu afektivno konfuznih odnosa gdje su se kontrola, dominacija, i možda afektivno iskorištavanje podsvjesno pomiješali u želji za služenjem i za promaknućem.“⁷²

Kada se dogodi napuštanje zajednice, često se postavlja pitanje: „Zašto?“, traže se razlozi, često postavljaju neutemeljene i preuranjene dijagnoze. No, prema kliničkom iskustvu može se uočiti sljedeća dinamika: afektivno nezreo kandidat, uz duhovnu nezrelost o kojoj govori Goya, dolazi u zajednicu s velikim idealima i nerijetko idealizira odgojne figure. To je nužan proces kako bi se čovjek oduševio, zaljubio. Imati uzor za kojeg se očekuje da je savršen. To je prva faza u odgojnom procesu. Kako vrijeme prolazi s takvom osobom, s bogoslovom treba raditi, pomoći mu da pročisti svoju motivaciju, a

⁷⁰ Usp.: Mk 3,13-15.: „Tada uzide na goru i dozva k sebi koje je htio, i dodoše mu. I uspostavi dvanaestoricu (koje nazva i apostolima). Oni su trebali biti s njime i njih je kanio poslati da propovijedaju. Oni bi trebali imati i moć da izgone đavle.“

⁷¹ RFIS 132.

⁷² Franco IMODA, *Razvoj čovjeka*, 396.

istovremeno dati mu uzor vlastitim odgojnim životom, dakle, ponuditi model koji će pokazati da je skladnost nutrine ljudskih i kršćanskih vrijednosti moguća. Takvu ulogu i zadaću ima odgojitelj pred povjerenim mu mladim snagama. Mladi čovjek na putu izgradnje treba „kompas“ i podršku. Ako bogoslov u tijeku formacijskog puta ne dobije potrebnu pomoć i pratnju te nema autentičan i stabilan model koji će ga potaknuti na dublji rast, njegova idealizacija vrlo brzo će izgubiti snagu, doživjet će razočaranje, ponekad je moguć i očaj, tjeskoba, depresija i strah da je pogriješio poziv. Izgubljen u strahu i tjeskobi lako može napustiti odgojnu zajednicu, a početna idealizacija se olako prometne u omalovažavanje odgojitelja, u nekim teškim slučajevima kada je odgajanik doživio traumu ili se skandalizirao⁷³ nad riječima i djelovanjem odgojitelja, uz napuštanje zvanja neki napuste i vjerski život.

Stabilnost u pozivu zahtijeva vjerovanje u vrijednosti bez obzira na postmoderne izazove današnjeg svijeta.⁷⁴ Odgojitelj treba biti neovisan o društvenom utjecaju, ostati vjeran svojim uvjerenjima i kad im društvo nije naklonjeno te se ne prigalodavati komformizmu koji ga okružuje. Nadalje, odgojitelj ne može govoriti drugima ono što prije toga nije rekao sam sebi, odnosno riječ koju naviješta i prenosi drugima treba prvo osobno prihvatiti i napraviti izbor u odnosu na ono što naviješta. Ta riječ treba biti personalizirana, pounutrašnjena kako bi mogla biti prenesena. Inače, ako naviještana riječ nije našla korijene u srcu odgojitelja, zahvati koje čini bit će informativne naravi – proces kojim se prenose informacije, ideje, koncepti, a ne formativne naravi koja prenosi doživljenu poruku, svjedočanstvo. Te dvije navedene komponente nužni su uvjeti koji disponiraju za efektivan rad s bogoslovima.

3.4. Sposobnost za slušanje i promatranje

Odgojitelj treba biti sposoban prepoznati u drugoj osobi prisutnost konflikta i afektivnih nezrelosti. Hoće li uspjeti u tome, ovisi kakav ima kapacitet za slušanje⁷⁵ i koliko se može distancirati od sebe, svojega unutarnjeg svijeta, u konačnici od svojeg ega, kako bi čuo srce

⁷³ „Tko sablazni jednoga od ovih malenih koji vjeruju u mene, bolje bi mu bilo da mu o vrat objese mlinski kamen i da potone u morsku dubinu“ (Mt 18,6).

⁷⁴ Usp.: EG 52-109.

⁷⁵ Usp.: Zbigniew FORMELLA, *L'educatore maturo nella comunicazione relazionale*, 126-127.

drugoga i uspio uvidjeti što se nalazi u pozadini neposrednog sadržaja koji bogoslov iznosi. Opservacija isključivo manifestnog ponašanja mladih i ono što mladi čovjek govori, jedna je strana medalje. No, pronicljiv odgojitelj traži i drugu stranu medalje osluškujući latentnu tematiku koja je u pozadini, a to znači percipirati dubinsku motivaciju (često nepoznatu i samom bogoslovu), temeljne potrebe, skrivene napetosti, težnje, strahove, sumnje. Zависи od odgojiteljeve kompetencije i zrelosti koliko će biti u stanju proniknuti u pravi razlog poteškoća te intervenirati na takav način da preduhitri razvoj problema koji bi, ako ga se previdi, zbog nemara ili nekompetentnosti, mogao postati kroničan i u konačnici nerješiv. Dobar odgojni proces uvijek je preventivne prirode.⁷⁶

3.5. Sposobnost za odgoj učenika misionara

Formacijska pedagogija zahtijeva od odgojitelja da pomogne bogoslovu da upozna samoga sebe,⁷⁷ otkrije nezrele dinamike osobnosti, korijene, kao i posljedice koje ostavljaju na intrapsihičkoj i interpersonalnoj razini. Odgojitelj treba biti u stanju razumjeti temeljnu psihodinamiku osobe i pomoći joj da izađe iz „sindroma tunela“,⁷⁸ a učiniti to bit će moguće samo ako je i sam iz njega izašao kao pobjednik. Pratiti osobu, znači „pomoći joj da postane svjesna svojega stanja, primljenih talenata, kao i vlastitih slabosti“,⁷⁹ poučiti je otkrivanju i usvajanju novih metoda koje će doprinijeti boljoj i dubljoj spoznaji sebe, kao i sveobuhvatnijem razumijevanju uzročno-posljedičnih veza određenih duševnih stanja, poteškoća u življenju afektivno-seksualnih težnji te popratnih reakcija koje mogu postati rutinske ili automatske radnje. Dobar odgojitelj pomaže osobi da uvidi središnju matricu psihodinamike koja je izvor poteškoća i zbog kojeg je osoba zatvorena u začarani krug. Uočiti dinamiku automatizma i proniknuti u izvor prisilnih misli i radnji, otvara put slobodi i predisponira bogoslova da postane sve otvoreniji za djelovanje milosti. Odgojitelj treba pomagati bogoslovu da sebe dubinski upozna, prihvati i korigira kako bi se razvijao i formirao u „učenika misionara“.⁸⁰

⁷⁶ Usp.: Amadeo CENCINI, *The sentiments of the son – A formative journey in consecrated life* (Mumbai: Pauline Publications, 2005.), 56.

⁷⁷ Usp.: RFIS 45.

⁷⁸ Luigi M. RULLA – Franco IMODA – Joyce RIDICK, *Psychological Structure and Vocation* (Rome: Editrice Pontificia Università Gregoriana, 1995.), 195.

⁷⁹ RFIS 46.

⁸⁰ RFIS 44.

Osim toga, od odgojitelja se traži da zna kako pomoći mladoj osobi u rješavanju poteškoća, bez obzira na to je li problem afektivne, seksualne, interpersonalne prirode. Pomoć u rješavanju ne sastoji se u nijekanju ili izbjegavanju problema, što je vrlo opasno jer kasnije može doći do kompliciranije eskalacije i manifestacije istog s ozbiljnim reperkusijama na psihološko i duhovno zdravlje, niti rješenje podrazumijeva uklanjanje svih nezrelosti „ad hoc“ ili zanemarivanje znakova nedosljednosti. Odgojitelj pomaže osobi u zauzimanju drukčijeg stava naspram osobnih poteškoća i pomaže mu da stekne veću svjesnost i odgovornost. Cilj je umanjiti ovisničke i automatske sheme, što mladom čovjeku pomaže da zauzme stav odraslog i sve više slobodnog bića koje će svrsishodno tome osloboditi više nutarnjih dispozicija za ljubav prema Bogu i bližnjemu. Odgojitelj koji je prošao proces nutarnje izgradnje, neće zahtijevati nemoguće od mladog čovjeka ni na psihološkoj ni na duhovnoj razini.

Izgrađen odgojitelj neće se uplašiti pred problemom mladog čovjeka niti ga varati nudeći mu, svjesno ili nesvjesno, zbog vlastitog straha, različite kompenzacije⁸¹ ili pružati mu dvosmislene duhovne savjete.⁸² Naprotiv, dobar odgojitelj će educirati osobu da svjesno i odgovorno prihvati svoje slabosti te da ih živi pred Bogom kao „misteriozni instrument“⁸³ preko kojeg će doživjeti djelovanje Božje milosti u vlastitom životu. Otkrivanje i prihvaćanje vlastite ranjivosti i nesavršenosti oslobađa od iskrivljene slike o zasluženoj Božjoj ljubavi te uvodi u razumijevanje bezuvjetne darovanosti i iskustvu prave poniznosti.

4. Psihopedagoška dinamika odnosa odgajanič – odgojitelj

U ovom poglavlju objekt analize je formacijski kolokvij ili razgovor. Kako bi se proširilo razumijevanje intersubjektivnog polja⁸⁴ koje nastaje između odgojitelja i odgajanič, elaborirat će se mehanizmi koji se razvijaju unutar formacijskog praćenja. Neki od mehanizama

⁸¹ O štetnom utjecaju kompenzacije u svećeničkoj formaciji više u: Amadeo CENCINI, „Celibato e compensazione“, *Tredimensioni* 8 (2011.) 43-52.

⁸² Usp.: Amadeo CENCINI, *The sentiments of the son*, 57.

⁸³ Amadeo CENCINI, *The sentiments of the son*, 57.

⁸⁴ Usp.: Andreas TAPKEN, „Relationship-Intersubjectivity-Otherness. A change of paradigm in recent psychoanalysis and its impact on Christian anthropology“, *Formation and the Person. Essays on Theory and Practice*, Alessandro MANENTI – Stefano GUARINELLI – Hans ZOLLNER (ur.), (Leuven: Peeters, 2007.), 73-74; Alessandro MANENTI, „Intersoggettività“, *Tredimensioni* 3 (2006.), 277-287.

koji će biti identificirani i objašnjeni pripadaju psihoanalitičkoj školi koja je, počevši od njezina začetnika S. Freuda, istraživala dinamiku terapijskog procesa, utjecaj terapeuta na klijenta/pacijenta i obratno. U određenoj mjeri formacijsko praćenje ima neke zajedničke i dodirne točke s terapijskim procesom, no praćenje u formaciji nije psihoterapija i odgojitelj ne može provoditi psihoterapiju s odgajanicima. Praćenje s ciljem razlučivanja zvanja i rasta u zvanju ne isključuje doprinose psihologije, sociologije ili morala, ali ih nadilazi jer uključuje transcendentnu stvarnost, dok spomenute nauke, manje ili više, ostaju u okviru imanentnog.⁸⁵

Sposobnost odgojitelja za introspekciju, kao i nadzor nad odgojnim interventima koje čini, proizlaze iz mogućnosti ega koji može istovremeno obavljati dvije funkcije: prepoznati ono što doživljava u odnosu – *iskustveni ego*, a druga funkcija je *opservirajući ego* koji omogućava da se promatra vlastito iskustvo unutar odnosa, reflektira nad osjećajima, potrebama, mislima, prije bilo kakve reakcije.⁸⁶

Upravo ta dvostruka funkcija ega drži odgojitelja u permanentnom promišljanju potičući korisna pitanja „što, kako, kada i zašto“ intervenirati u odgojnom kontekstu. Ta budnost štiti odgojitelja od njegovih projekcija i fantazija koje može razviti prema odgajanicima. Što je odgojitelj zreliji, njegove fantazije su realnije, i obratno, irealne fantazije su znak nezrelosti i nesvjesnih proturječja. Odgojitelj ne bi trebao težiti da osobu nagovara na dobro, nego joj ponuditi mogućnost da bude dobra ako to želi, niti je pritiskati na proces obraćanja, već ponuditi priliku da se razvija, prepoznaje, prihvaća određeni izbor koji proizlazi iz nutarnjeg uvjerenja, a ne zbog pritiska izvana ili zbog nutarnje tjeskobe i straha. Kada su u pitanju unutarnje ili vanjske prisile koje uvjetuju izbor, ustrajnost u prisilnim izborima je kratkotrajna.

Druga osoba vrijedna je ljubavi zbog onoga što jest, a ne zbog onoga što čini i obratno: odbacuje se njezin čin, ali nikad ono što osoba jest.⁸⁷ Odgojiteljeva je uloga uvidjeti gdje se osoba nalazi, ali se ne zaustaviti na tome, već razlučiti što bi mogla i trebala postati iz perspektive Božjeg plana. U tom smislu odgojitelj projicira Božji plan i potiče osobu kako bi sve svoje potencijale oraspoložila i stavila u realizaciju, a to znači povjeriti svoj život u ruke Božje.

⁸⁵ GE 170.

⁸⁶ Usp.: ARTHUR A. MILLER – KENNETH S. ISAACS – ERNEST A. HAGGARD, „On the nature of the observing function of the ego“, *Brit. J. Med. Psychol.* (1965.), 38, 161.

⁸⁷ Usp.: Alessandro MANENTI, *Vivere insieme. Aspetti psicologici* (Bologna: EDB, 1991.), 118.

U prethodnim poglavljima spomenuta je važnost empatije u dinamičkom odnosu odgojitelj – odgajanik, no ovdje je važno napomenuti da ta sposobnost posebno dolazi do izražaja kada se od odgojitelja traži prerada sadržaja koji potom upućuje odgajaniku. Konkretno, odgojitelj u kontaktu s bogoslovom kreira jednu shemu: dok bogoslov govori odgojitelju o sebi, o onome što osjeća, doživljava, promišlja, odgojitelj je u stavu aktivnog slušanja i na temelju dobivenih informacija kreira sliku o osobi. Upravo u tom dijelu slušanja dolaze do izražaja odgojiteljeve kvalitete (afektivna zrelost, dovoljna spoznaja i prihvatanje sebe, povjerenje u svoje poslanje, pozitivna i jasna slika o osobi, autentičan duhovni život, internalizacija vrijednosti poziva),⁸⁸ koje mu pomažu da bude objektivan promatrač koji istovremeno i suosjeća s drugom osobom. Nakon toga odgojitelj vraća odgajaniku formiranu sliku koju je stekao s ciljem da mu pomogne da uđe u kontakt sa svojom nutrinom i napravi promjene u svakodnevnom životu. Odgojni naglasak je doći do osobe tamo gdje se ona nalazi i njezine situacije kako bi ju se moglo educirati proporcionalno. S obzirom na to da je zadaća odgojitelja i preraditi sadržaj koji je osoba projicirala na njega, važno je da ima sposobnost suočiti se s ambivalentnim⁸⁹ dijelom u sebi koji nastaje kao posljedica projekcije. Sposobnost toleriranja ambivalencije⁹⁰ i agresije u intrapsihičkom aparatu i u interpersonalnim odnosima jedan je od važnih znakova zrele osobnosti te jedan od glavnih indikatora mentalnog zdravlja i odsutnosti psihopatologije. U odgojnoj zajednici nije rijetka pojava da odgajanik projicira razna emotivna stanja (ugodna i neugodna) na odgojitelja. To je jedan od vrlo važnih segmenata odgojnog procesa zato što u kontekstu evociranih i projiciranih emocija, slika, odgojiteljevi odgovori na projicirani sadržaj imaju krucijalnu ulogu. Zapravo, ovisno o načinu odgovora koje će odgojitelj dati, ovisi hoće li odgajanika usmjeriti na progresivan put, daljnje traženje istine i istinskog dobra, ili regresivan tako što će se odgajanik povući, bilo

⁸⁸ Usp.: José Rafael PRADA RAMÍREZ, *Psicologia e formazione. Principi psicologici utilizzati nella formazione per il sacerdozio e la vita consacrata* (Roma: EDACALE, 2009.), 267.

⁸⁹ Ambivalenciju se može opisati kao postojanje dva suprotna osjećaja, dvije različite želje, uvjerenja, težnje usmjerene na isti objekt. Usp.: ANDREW M. COLMAN, *Oxford dictionary of psychology* (New York: Oxford University Press, 2006.), 28.

⁹⁰ Usp.: Otto F. KERNBERG, *Relazioni d'amore. Normalità e patologia* (Milano: Raffaello Cortina Editore, 1995.), 37, 93-94, 118.

iz straha od kazne, stida, nesigurnosti. Upravo u toj fazi projekcije pokazuje se odgojiteljeva empatijska i kontejnirajuća sposobnost⁹¹ na bilo koji oblik projektivne identifikacije.

4.1. Projektivna identifikacija u odgojnom procesu

Obrambeni mehanizam projektivne identifikacije konceptualizirala je M. Klein i uvela u psihoanalitičku terminologiju. Prema klasifikaciji G. E. Vaillanta radi se o primitivnom ili nezrelom obrambenom mehanizmu koji uključuje projekciju unutarnjeg objekta na drugu osobu, često onaj dio sebe koji osoba ne prihvaća, a potom slijedi identifikacija s vanjskim objektom koji se sada doživljava kao loš, neprivlačan. M. Klein u svojem kasnijem radu ističe i pozitivnu ulogu ovoga mehanizma u razvojnim procesima, tako što kroz projekciju pozitivnih osjećaja na druge osobe i identifikaciju s projiciranim dolazi do bolje integracije ega.⁹²

U ovome dijelu analize cilj nije psihoanalitičko tumačenje spomenutog mehanizma, već jedna druga karakteristika koju, prema studiji Ogdena, projektivna identifikacija donosi u odgojni odnos, a to je psihološka promjena. Naime, Ogden je kroz svoj profesionalni analitički i istraživački rad uvidio da se projektivna identifikacija može promatrati na četiri načina: kao obrana, način komunikacije, kao primitivni oblik objektnih odnosa i kao put psihološke promjene.⁹³ Projektivna identifikacija promatrana kao put prema promjeni sastoji se od sljedećeg: osoba projicira svoje osjećaje, uglavnom duboko doživljene emocije (često bolna iskustva) s kojima se bori na drugu osobu – odgojitelja; odgojitelj nakon što „primi“ projicirani sadržaj, psihološki ga preradi te ga potom u modificiranom obliku vraća odgajaniku kako bi ga ponovno internalizirao. O zrelosti odgojitelja ovisi hoće li moći prihvatiti projicirani materijal i prikladno ga interpretirati te potom vratiti odgajaniku. Pogrešna interpretacija zbog nezrelosti i nekompetentnosti odgojitelja zaista može naštetiti osobi koju se prati. U praksi

⁹¹ Usp.: Dragan JOSIĆ, „Tijek i završetak psihoanalize. Psihoanaliza nekad i danas“, *Psihoterapija* 31, 1 (2017.), 15.

⁹² Usp.: Rudolf GREGUREK, *Psihološka medicina* (Zagreb: Medicinska naklada, 2011.), 99.

⁹³ Za detaljniju analizu mehanizma projektivne identifikacije koji je proširen u odnosu na prvotnu konceptualizaciju Melanie Klein vidi: Thomas H. OGDEN „On Projective Identification“, *International Journal of Psycho-Analysis* 60 (1979.), 357-373.

nisu rijetki slučajevi pogrešnih interpretacija i štetnih savjeta koji bogoslova još više zbune i dovedu u stanje tjeskobe, koja može prerasti u ozbiljnu krizu. S tim u vezi, važno je naglasiti da je pitanje spolnosti i afektivnog života odgajnika nerijetko podložno pogrešnim interpretacijama odgojitelja, ako on sam nije riješio i integrirao te dvije vrlo potentne dimenzije ljudske naravi.

Pavao VI. u svojoj enciklici *Sacerdotalis caelibatus* prepoznaje da su upravo krize u svećeničkom životu posljedica nedovoljne i neprikladne formacije koja na kraju dovodi do napuštanja poziva: „Poteškoće i problemi koji obdržavanje čistoće nekima čine vrlo bolnim ili posve nemogućim nerijetko proizlazi iz svećeničke formacije koja, uslijed velikih promjena ovih posljednjih godina, nije više u potpunosti primjerena za formaciju ličnosti dostojne Božjeg čovjeka.”⁹⁴

Kada u intersubjektivnom odnosu odgojitelj doživi da odgajnik na njega projicira određeni sadržaj, on može regirati na tri različita načina:

- a) povlačenjem koje dolazi iz straha radi osobne nezrelosti i ambivalentnih osjećaja koje je izazvala projekcija odgajnika;
- b) agresivno-dominantnim stavom naspram odgajnika kao obrana od osjećaja inferiornosti; agresivna reakcija je odraz osjećaja ugroženosti koji je doživio zbog negativne projekcije;
- c) suočavanje i pomoć koji se sastoje u tome da odgojitelj bude „filtar“ za projicirane osjećaje odgajnika, odnosno da ih „pročisti“, te se prema njima odnosi na drukčiji način, prereradi ih, kreira jednu novu sintezu, ideju. Odgajnik putem povratne informacije u interakciji s odgojiteljem može se identificirati s novim sintezama. Ovdje je posebno važna kvaliteta interakcije jer ono što liječi osobu i pomaže joj da se korigira, nije sama ideja, nova sinteza koju je odgajnik čuo, nego odnos s odgojiteljem. Kvalitetan odnos je taj koji dovodi do promjene.

U posljednjem slučaju (c) slijed događaja nije automatske prirode, bitno je uvjetovan i stupnjem zrelosti odgajnika – hoće li intervent odgojitelja pasti na plodno tlo, odnosno hoće li doći samo do identifikacije ili će doći do internalizirajuće identifikacije, koja prema L. Rulli disponira za daljnji rast i razvoj osobe kako na psihološkoj, tako i na duhovnoj razini. U svojoj je studiji Rulla, *DPV* (1971.)⁹⁵ i *AKP*

⁹⁴ PAPA PAVAO VI., *Sacerdotalis caelibatus* - Encyclical letter on priestly celibacy (24. VI. 1967.), (Washington: United States Catholic Conference, 1967.), br. 60.

⁹⁵ Usp.: *DPV* 307-321.

1 (1986.),⁹⁶ definirao dva tipa identifikacije. Rulla razlikuje identifikaciju koja vodi samonadilaženju, od identifikacije koja ne stimulira samonadilaženje.

U konačnici interakcija odgojitelj – odgajanik kroz proces projekтивne identifikacije može polučiti obostranu dobrobit. Recipročnost se sastoji u prilagodbi odgajanika novim idejama koje dobiva od odgojitelja, kao što je i odgajanik utjecao na odgojitelja da se prilagodi njemu. Način na koji se suočava s projekcijom kao konstitutivnim dijelom odgojnog procesa i kako se s njom „instrumentira“, pokazuje se u tome je li odgojni odnos poticajan ili ne za rast kako odgajanika, tako i odgojitelja.⁹⁷

4.2. Transfer/kontratransfer u dijadnom odnosu

Druga komponenta važna u odgojnom procesu jest pojava prijenosa (transfera) i protuprijenosa (kontratransfera).⁹⁸ Taj proces prvi je proučavao S. Freud u psihoanalitičkom kontekstu. U svojoj kliničkoj praksi uočio je kod pacijenata da su oživljavali i prenosili na analitičara iste osjećaje simpatije ili antipatije, uključujući i popratnu reakciju, koje su u prošlosti imali prema važnim odgojnim figurama, u prvom redu prema roditeljima, braći, učiteljima, odgojiteljima. Fenomen transfera pokazuje da su ta sjećanja ostala vrlo vitalna i prisutna u psihičkom polju osobe i nakon dugo vremena, što potvrđuje teoriju o utjecaju nesvjesnog dijela psihe na čovjekov život. Transfer prati čovjeka u svakom području života i nije jedino važan razvojni period do 5. godine, kako je to prvotno isticao S. Freud, na temelju dijadnog odnosa majka-dijete, kasnije trijadnog odnosa: majka-dijete-otac, nego čovjek razvija transferne odnose i kroz kasnija iskustva. Transferni odnosi su dio odgojnog procesa, stoga ih je važno posvijestiti kako proces odgoja ne bi bio ugrožen.

⁹⁶ Internalizirajuća identifikacija se događa kada proces identifikacije dovodi do procesa internalizacije zbog toga što je aspekt čovjekova „ja“, koji je definiran, u skladu s vrijednostima poziva koje treba internalizirati. Ne-internalizirajuća identifikacija je prisutna kada proces identifikacije ne dovodi do procesa internalizacije zbog toga što aspekt čovjekova „ja“, koji biva definiran, nije u skladu s vrijednostima poziva koje treba internalizirati. *AKP* 1, 358.

⁹⁷ Usp.: *PDV* 72; *RFIS* 152.

⁹⁸ Usp.: Gerald COREY, *Teorija i praksa psihološkog savjetovanja i psihoterapije* (Jastrebarsko: Naklada slap, 2004.), 94-95; Usp.: IVA NEMČIĆ MORO, „Prijenos/transfer“, DRAGICA KOZARIĆ-KOVAČIĆ – TANJA FRANČIŠKOVIĆ (ur.), *Psihoterapijski pravci* (Zagreb: Medicinska naklada, 2014.), 36-42.

Čovjek transferno reagira na ono što nije riješio, što mu je ostalo konfliktno, potisnuto, a taj potisnuti dio aktivira se u aktualnim situacijama svaki put kada sadašnji događaji pronađu vezu s nesvjesnim materijalom. Transfer predstavlja one procese kada odgajanik u odnosu prema odgojitelju ponavlja odnose kakve je imao s ocem ili s majkom. U empirijskom istraživanju Rulla je sa suradnicima (1989.) otkrio da je 69 % muškaraca i 67 % žena u duhovnom pozivu razvilo transferni odnos sa svojim odgojiteljima i kolegama.⁹⁹ Regresivno ponavljanje starih iskustava na afektivnoj i kongnitivnoj razini podržava nezrelost u odnosu između odgojitelja i odgajanika, ali također sprečava prihvaćanje vrijednosti. Kako ističe psiholog Imoda, u takvim transfernim dinamikama razvoj i samonadilaženje mogu biti zaustavljeni jer „osoba ostaje zatvorena za novost i nadilaženje; kao da ostaje slijepa jer ne vidi određene mogućnosti, gluha za dijalog jer ne čuje glasove i poruke, paralizirana jer nastavlja odgovarati starim i neprikladnim shemama.“¹⁰⁰

Postoje dvije vrste transfera, pozitivni i negativni. Transfer je pozitivan kada postoji prijateljski stav ili simpatija prema odgojitelju, suprotno tomu, neprijateljski stav znak je negativnog transfera. Transfer se može prepoznati po tome što ima sljedeća obilježja: neprikladna reakcija, pretjerano reagiranje ili inhibiranost, ponavljanje istog skupa emocija, nedosljednost emotivnih reakcija, intezitet emocionalnih reakcija – ljutnja, strah, mržnja. Vrlo je teško nositi se s odgojnim procesom kada je u pitanju negativan transfer.

Transferni odnosi u odgojitelju također bude reakciju i tada govorimo o kontratransferu (protuprijenosu) ili drugim riječima to bi bio afektivni odgovor na transfer odgajanika.¹⁰¹ On uključuje skup nesvjesnih reakcija na odgajanika, a posebice na njegov prijenos. Kontratransfer se prepoznaje po neprikladnim reakcijama, odnosno intenzitetu ljutnje, frustracije, straha, želje, ganutosti, nemira, osjećaja dosade i sl. Kontratransfer može biti uzrok zastoja u odgojnom procesu. Važno je naglasiti da protuprijenos nije patološki fenomen, već prirodna pojava interpersonalnih odnosa.

Kako ne bi došlo do ugrožavanja odgojnog procesa, važno je da je odgojitelj riješio kontroliranje transfera, odnosno da je radeći na

⁹⁹ Usp.: ACV II, 211.

¹⁰⁰ Franco IMODA, *Esercizi spirituali e psicologia. L'altezza, la larghezza e la profondità* (Roma: Editrice Pontificia Università Gregoriana, 2000.), 44-45.

¹⁰¹ Usp.: DPV 216-217; Usp.: IVA NEMČIĆ MORO, „Protuprijenos/kontratransfer“, 43-49.

sebi postigao nutarnju slobodu i sposobnost distanciranja. To znači da može spoznati da njegova situacija nema poveznica s osobom koju odgaja. Ako taj nutarnji rad na sebi nije obavio, onda će lako osobni problemi isplivati na površinu, zamagliti pogled prema odgajaniku i udaljiti ga od konačnog cilja jer će biti spriječen čuti osobu koju prati, a na nju može preslikavati i promatrati svoj život, a ne zbilju osobe koja mu je povjerena. Osim toga, neriješeno pitanje kontrole transfera/kontratrtransfera, može stimulirati izbor „preferiranih“ odgajanika, stvoriti mrežu ovisničkih odnosa, posesivnih veza, što može dovesti odgojni odnos u afektivno ropstvo s obje strane, zbog čega će biti teško objektivno intervenirati. Konačno, transfer i kontratrtransfer treba naučiti kontrolirati i posvješćivati jer su dio odgojnog procesa; ne treba njihov utjecaj podcjenjivati, ali isto tako ti fenomeni ne obilježavaju cijeli odgojni proces te ih ne treba ni preuveličavati.¹⁰²

4.3. Greške u formacijskom kolokviju

Odgojna uloga je odgovorna zadaća i misija koja zahtijeva psihološku kompetentnost, duhovnu čvrstinu i pedagošku vještinu. No, uz te kvalitete mogu se dogoditi i previdjeti određene greške u formacijskom kontekstu, koje u tom slučaju, mogu utjecati na ishod i kvalitetu formacijskog praćenja. Naime, radi se o greškama koje su posljedica često nedovoljne opservacije vlastitog ega te nastala napetost unutar samog kolokvija može pobuditi različite reakcije kod odgojitelja. Formacijski kolokvij je iznimno važan odgojni instrument koji zahtijeva afektivno slušanje, dijalošku raspoloživost i dobro razvijene vještine interpersonalne komunikacije.¹⁰³ U slučaju kada spomenute komponente nedostaju, a pojavi se slijed nekorisnih i neprikladnih intervenata, formacijski kolokvij više nema odgojnu funkciju.¹⁰⁴ U nastavku slijedi prikaz intervenata koji mogu oslabiti ili čak ugroziti odgojnu dinamiku kolokvija.

- a) *Procjena*: odgojitelj donosi svoju subjektivnu procjenu i usmjerenje (moralna procjena) ne dopuštajući odgajaniku da procijeni svoje ponašanje.

¹⁰² Giovanni CUCCI – Hans ZOLLNER, *Crkva i pedofilija. Psihološko-pastoralni pristup*, 97-102.

¹⁰³ Usp.: CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA, *Direttive sulla preparazione degli educatori nei seminari*, br. 37 -39; Vidi i: Zbigniew FORMELLA, *L'educatore maturo nella comunicazione relazionale*, 95-138.

¹⁰⁴ Usp.: José Rafael PRADA RAMÍREZ, *Psicologia e formazione*, 264-266.

- b) *Usmjerenje*: kolokvij postaje monolog odgojitelja, zanemarujući interese odgajanika.
- c) *Savjetovanje i umanjivanje problema*: odnosi se na pojavu „sindroma paternalizma“, a kod odgajanika može uzrokovati infantilno ponašanje, odnosno „sindrom Petra Pana“. Kako bi reducirao zabrinutost, nemir i tjeskobu koju osjeća, odgojitelj umanjuje problem odgajanika. Takav slijed reakcija koči osobu da stječe i razvija autonomiju.
- d) *Neprikladna pitanja*: pitanja su važna ako su dobro formulirana s obzirom na trenutak u kojem se formacijski proces nalazi. No, ako su ona direktivnog tipa s ciljem kontrole, dominacije, istraživačkog usmjerenja, mijenjaju svrhu formacijskog kolokvija.
- e) *Davanje rješenja*: u situacijama u kojima odgojitelj daje rješenje ili savjetuje ponašanje, ne služi rastu odgajanika, već čini osobu ovisnom o sebi, bez promjena. Prava, kvalitativna promjena je kada osoba djeluje iz vlastitih uvjerenja, a ne kada udovoljava drugima. U tom slučaju radi se o „prividnoj promjeni“ koja nije zahvatila nutarnji, centralni nukleus osobnosti.
- f) *Govoriti o sebi*: ponekad odgojitelj na kraju kolokvija može početi govoriti o sebi, s dobrom namjerom da svojim iskustvom pomogne odgajaniku. Unatoč dobroj namjeri iz pedagoško-formacijske perspektive takav stav je i dalje direktivnog tipa i ne pomaže odgajaniku da izađe iz svoje krhkosti kako bi ojačao i pronašao vlastito rješenje koje bi bilo u skladu s izabranim vrijednostima.

Zaključak

Medijatorska uloga odgojitelja može imati dvostruko usmjerenje različitih polariteta: progresivno i regresivno. U slučaju kada odgojitelj pomaže odgajaniku da sve više otkriva djelovanje Duha Svetoga u svojoj nutrini te ga odgojnim interventima postupno potiče i pomaže da uspostavi osobni odnos s Izvorom i Nadahnućem života, tada govorimo o progresivnom utjecaju odgojitelja. S druge strane, odgojitelj koji ima krhku i nestabilnu strukturu osobnosti, uz nedostatak stručne kompetencije, može držati kandidata u regresivnoj poziciji te ozbiljno narušavati formacijski tijek.

Posljedice kod kandidata mogu, između ostalog, biti vidljive nakon završetka formacije ili nekoliko godina nakon ređenja. Ako odga-

janik nakon službeno završene formacije u bogosloviji nije internalizirao određene vrijednosti, nije naučio kako se nositi s krizama te ako se nije uvježbao psihološku bitku pretvoriti u duhovni borbu, slabost pretvoriti u priliku za rast, postavlja se pitanje kako i zašto se to dogodilo, koji odgojni propusti su učinjeni. Svakako, uz osobnu odgovornost samoga kandidata velika je odgovornost i na odgojnim figurama koje neodgojnim zahvatima mogu postati remetioči na putu izgradnje.

Profil odgojitelja treba kontinuirano izgrađivati kako bi što autentičnije mogao participirati u ontološkom djelovanju koje izvodi Duh Sveti u duši odgajanika, odnosno da njegova odgovornost i zadaća u trijadnom odnosu ne bude prepreka već poticaj. Stoga je iznimno važan brižljiv izbor odgojitelja, posebno u vremenu postmoderne, u kojem su psihološke i duhovne strukture mladih naraštaja vrlo krhke i osjetljive. Kvalitetan odgojni rad u formaciji može se očekivati kada u zajednici djeluje:

- 1) odgojitelj koji voli formaciju i velikodušno se posvećuje odgojnom radu;
- 2) odgojitelj koji će biti „sigurna baza“ u psihološkom i duhovnom smislu;
- 3) odgojitelj koji je autentičan i služi kao model za identifikaciju;
- 4) odgojitelj koji ima razvijene komunikacijske vještine i empatiju;
- 5) odgojitelj koji će imati dovoljno psiho-pedagoškog znanja za razumijevanje psihodinamike kandidata.

Budući da odgojitelj u formacijskoj ustanovi vrši odgojne zahvate na dvije razine – naravnoj i nadnaravnoj, odnosno da uvodi pitomce u mistagošku zbilju, odgoj za misterij, odgojitelj treba biti pedagog koji će se služiti takvom pedagogijom koja osobu *postupno* uvodi u usvajanje otajstva, odnosno prihvaćanje Božje volje i projekta koji Bog ima za svakog čovjeka. Put rasta i sazrijevanja za svaku osobu je individualan te kako bi osoba mogla donositi slobodne i odgovorne odluke, što je i dokaz zrelosti, potrebno je mnogo vremena, strpljivosti, ljubavi i stručnosti.¹⁰⁵ Iako je pedagoški senzibilitet u određenoj mjeri urođen i ne može se naučiti kao jednostavna teorija, ipak ga se može razvijati i usavršavati.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Usp.: EG 171.

¹⁰⁶ Usp.: CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA, *Direttive sulla preparazione degli educatori nei seminari*, br. 36.

Iz svega do sada rečenog proizlazi da odgojitelj, kao medijator u odgojnom procesu koji pokreće i vodi Trojedinu Bog, treba imati i njegovati ljubav prema formaciji, no budući da „ljubav nije dostatna“, kako ističe veliki odgojitelj B. Bettelheim,¹⁰⁷ uvjet je da posjeduje određene psihološko-pedagoške i duhovne kompetencije, da se vježba i da je autokritičan prema procesu koji izvršava kako bi svoju zadaću medijatora, uz pomoć djelovanja Duha Svetoga, mogao autentično izvršavati. Kako odgojni rad napreduje i kandidat sve više usvaja i raste u vrijednostima poziva, odgojitelj treba „umanjivati sebe“ da bi kandidat rastao. Pravi odgoj slijedi Ivanovu logiku: „On mora rasti, a ja umanjivati se“ (Iv 3,30).

PSYCHO-PEDAGOGICAL ANALYSIS OF THE ROLE OF FORMATOR IN THE DYNAMICS OF ACCOMPANIMENT OF CANDIDATES IN FORMATION

Summary:

Based on the recommendations in Pope Francis' Apostolic Exhortation Evangelii Gaudium – The Joy of the Gospel (2013.) and the new document of the Congregation for the Clergy The Gift of the Priestly Vocation – Fundamental Norms for Priestly Formation (Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis, 2016.), in a special way, the importance of personal accompaniment in the process of growth in the Christian life, and growth in the vocation of candidates in the process of training for the priesthood has recently been emphasized. Personal accompaniment that helps to discern the vocation, to identify tendencies that can obstruct the process of growth in Christian ideals, in a time of constant changes in mentality and structures and fluctuations of values, becomes the urgent need of postmodern man, as Pope Francis points out in the Apostolic Exhortation Gaudete et exultate - Rejoice and Be Glad (2018.).

This paper focuses on an analysis of the dynamics of accompaniment of candidates in formation and the special role which the formator has in this process of formation. The role of the formator in relational dynamics is viewed from a threefold perspective: theological, psychological and pedagogical, with a special emphasis on the psycho-pedagogical dynamic. This paper also deals with four thematic units that place the figure of the formator at the center of reflection: the biblical reality of accompaniment seen as a prototype of formative pedagogy, the mature, immature intrapsychic and interpersonal dynamics of the formator, analyzing and classifying the necessary abilities and skills for educational work and the psycho-pedagogical dynamics of the relationship between the formator and the candidate.

¹⁰⁷ Bruno BETTELHEIM, *Love is not Enough. The treatment of emotionally disturbed children* (New York: The Free Press, 1950.).

The article explores how and in what way the formator who accompanies the candidate helps his formation, i.e. when the interventions of the formator are (de) formative. Based on a psycho-pedagogical analysis the article endeavors to contribute to improving the role of the formator in formative institutions. It also aims to stimulate serious thinking in relation to the selection of candidates for such a responsible task.

Key words: *accompaniment, formator, candidate, interpersonal psychodynamics, formation colloquium.*

Translation: Sanda Smoljo-Dobrovoljski and Kevin Sullivan